

KARELIA-AMMATTIKORKEAKOULU
Liiketalouden koulutusohjelma

Riikka Pulkkinen

JULKISUUSPERIAATE OIKEUDENKÄYNNISSÄ

Opinnäytetyö
Helmikuu 2015

OPINNÄYTETYÖ
Helmikuu 2015
Liiketalouden koulutusohjelma

Karjalankatu 3
80200 JOENSUU
(013) 260 6800

Tekijä

Riikka Pulkkinen

Nimeke

Julkisuusperiaate oikeudenkäynnissä

Tiivistelmä

Opinnäytetyön tarkoitus on selkeyttää lukijalle julkisuusperiaatteen normipohja ja julkisuuden toteutumisen ja rajoittamisen edellytykset oikeudenkäynnin aikana. Julkisuusperiaate oikeudenkäynnissä on yksi oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin takeista, minkä tavoitteena on mahdollistaa tiedonsaanti tuomioistuinten toiminnasta oikeudenkäynnin eri vaiheiden aikana.

Oikeudenkäynnin julkisuus toteutuu neljällä eri julkisuuden osa-alueella, joita ovat diaari-, asiakirja-, käsittely- ja ratkaisujulkisuus. Lisäksi puhutaan myös asianosaisjulkisuudesta, joka liittyy kaikkiin neljään osa-alueeseen. Vaikka oikeudenkäynnin julkisuusperiaate on jokaiselle kuuluva oikeus, julkisuutta voidaan lain nojalla myös tehokkaasti rajoittaa.

Opinnäytetyön tutkimusmenetelmänä on käytetty lainopillista kirjoituspöytä tutkimusta. Tutkimuksen luotettavuuden takaamiseksi lähdeaineistona on käytetty voimassa olevaa lainsäädäntöä, lain esitöitä ja oikeuskirjallisuutta sekä esimerkkeinä oikeustapauksia.

Kieli

suomi

Sivuja 49

Liitteet 4

Liitesivumäärä 4

Asiasanat

julkisuusperiaate, perusoikeus, oikeusturva, viranomaistoiminta, oikeudenkäynti

THESIS
February 2015
Degree Programme in Business
Economics
Karjalankatu 3
80200 JOENSUU
FINLAND
(013) 260 6800

Author
Riikka Pulkkinen

Title
Principle of publicity in legal process

Abstract

The meaning of this thesis at first is to clarify for a reader the laws, in which the principle of publicity is based on. After that the thesis answers to a question how the principle of publicity is carried out and restricted during legal process. The principle of publicity is one of the most important guarantees of equitable legal process. Principle of publicity enables to have information how courts operate during legal process.

Principle of publicity is separated in four parts, which are principle of record, principle of legal document, principle of hearing and principle of judgement. In addition is spoken principle of party that relates to all four parts of principle. Even if principle of publicity is a right that belongs to everyone, it is possible to restrict publicity by the law itself.

A research method of this thesis is legal research. As source material is used legislation, legislative history, judicial literature and cases to ensure reliability of this research.

Language

Finnish

Pages 49

Appendices 4

Pages of Appendices 4

Keywords

principle of publicity, civil rights, legal protection, authoritative activities, legal process

Sisältö

1	Johdanto	5
2	Julkisuus perusoikeutena.....	7
2.1	Julkisuus ja kansainväliset velvoitteet.....	10
2.2	Julkisuusperiaate	12
2.3	Hyvä hallinto ja oikeusturva	16
2.4	Yksityiselämän suoja ja julkisuus.....	18
3	Julkisuusperiaate oikeudenkäynnissä.....	21
3.1	Diaarijulkisuus.....	22
3.2	Asiakirjajulkisuus	25
3.3	Käsittelyjulkisuus	31
3.4	Ratkaisujulkisuus	37
3.5	Asianosaisjulkisuus.....	42
4	Pohdinta.....	44
	Lähteet.....	48

Liitteet

Liite 1. Yleinen salassapitolomake

Liite 2. Lomake A

Liite 3. Lomake B

Liite 4. Lomake C

1 Johdanto

”Julkisuuslaki on ollut voimassa 14 vuotta. Korkein hallinto-oikeus on tehnyt lakiin liittyen yli 500 päätöstä. Silti laki ei tunnu olevan virkamiehillä hallussa. - - Toimittajalle julkisuusperiaate on tärkeä työkalu. Siitä huolimatta lakia ei ole säädetty meitä varten” kirjoittaa toimittaja Iiro Kerkelä 25.6.2013 Lapin Kansan mielipideosastolla. Valitettavan usein mediassa näkyy samantyyllisiä mielipiteitä viranomaisten piittaamattomuudesta julkisuusperiaatetta kohtaan, vaikka julkisuus ja julkisuusperiaate turvataan lainsäädännössä sekä Suomen perustuslaissa (731/1999) että viranomaisen toiminnan julkisuudesta annetussa laissa (621/1999). Näiden lisäksi yleisiä tuomioistuimia varten on säädetty oma oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa annettu laki (370/2007) ja hallintotuomioistuimille oikeudenkäynnin julkisuudesta hallintotuomioistuimissa annettu laki (381/2007). Julkisuuslakien tehtävänä on yksityiskohtaisesti säätää julkisuuden toteuttamista ja rajoittamista. Julkisuusperiaate on kuitenkin tärkeä osa oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä, ja jokaisen oikeutta saada tieto viranomaisen asiakirjasta tai asian käsittelystä tulisi edistää niin hyvin kuin mahdollista.

Julkisuusperiaate on läsnä ihmisten elämässä päivittäin. Usein julkisuusperiaatteen uskotaan toteutuvan vain tuomioistuimessa asioidessa käsittelyä seuraamalla tai asiakirjoja pyydetessä. Julkisuusperiaate toteutuu kansalaisten keskuudessa näin kuitenkin hyvin harvoin. Suuri osa ihmisistä sen sijaan seuraa uutisia päivittäin erilaisten tiedotusvälineiden kautta, joissa uutisoidaan sekä pienemmistä paikkakuntaakohtaisista oikeudenkäynneistä ja tuomioistuinten ratkaisuksista sekä koko Suomea kuohuttavista isoista oikeudenkäynneistä. Myös Tapanilan (2009, 17) mukaan julkisuusperiaate yhä useammin toteutuu tiedotusvälineiden välityksellä tapahtuvana mediajulkisuutena, joka mahdollistaa tiedon välittämisen laajalle kohderyhmälle.

Opinnäytetyöni tarkoituksena on tuottaa tiivis tietopaketti julkisuusperiaatteesta. Opinnäytetyön tutkimuskysymykset ovat

1. Mihin julkisuusperiaate perustuu?
2. Keitä julkisuusperiaate koskee?
3. Mitä julkisuus tuomioistuimissa on?
4. Millä tavoin julkisuus tuomioistuimissa toteutuu ja kuinka sitä voidaan rajoittaa?

Koska julkisuusperiaatteen toteuttaminen koskee kaikkia viranomaisia, aihetta on rajattu siten, että opinnäytetyössä käsitellään julkisuutta ainoastaan yleisten tuomioistuinten näkökulmasta. Opinnäytetyö rakentuu johdannon ja pohdinnan lisäksi kahden pääluvun pohjalle. Ensimmäisessä pääluvussa käsitellään julkisuutta perusoikeutena ja ihmisoikeutena. Pohjustuksena aiheelle on käsitelty perustuslain ja perusoikeuksien tarkoitusta, joka johdattaa lähempään tarkasteluun julkisuutta tukevista ja rajoittavista perusoikeuksista. Näiden lisäksi olen tutustunut hieman kansainväliseen julkisuutta koskevaan sääntelyyn, lähinnä Euroopan ihmisoikeussopimuksen näkökulmasta. Kun lähtökohdat julkisuusperiaatteen toteuttamiseen on selvitetty, toinen pääluku keskittyy julkisuuden toteutumisen eri osa-alueisiin oikeudenkäynnin aikana.

Tutkimusmenetelmänä opinnäytetyössä on käytetty lainopillista kirjoituspöytä-tutkimusta. Lainoppi eli oikeusdogmatiikka rakentuu voimassa olevan lainsäädännön varaan ja sen keskeisimpänä tutkimusongelmana on selvittää käsiteltävään oikeusongelmaan sovellettavan oikeuden sisältö. Lainopin tehtävänä on vastata kysymykseen siitä, kuinka missäkin asiassa toimitaan voimassa olevan oikeusjärjestyksen mukaan. Toisin sanoen lainoppia käytetään aiheeseen liittyvien säädösten tutkimiseen ja erityisesti niiden sisällön tulkitsemiseen. (Husa, Mutanen & Pohjolainen 2008, 20–21.) Lähteinä on käytetty oikeuslähdeopin mukaisia lähteitä, joista tärkeimpiä oikeusdogmatiikan kannalta ovat vahvasti velvoittavat lähteet eli lait ja muut säädökset. Pelkkien lakien perusteella aiheen käsittely jäisi kuitenkin suppeaksi, minkä vuoksi olen käyttänyt niin lainvalmisteluaineistoa kuin oikeustapauksia, jotka ovat heikosti velvoittavia oikeuslähteitä sekä sallittuja oikeuslähteitä eli oikeuskirjallisuutta. (Husa, Mutanen & Pohjolainen 2008, 32–33.)

Julkisuusperiaate oikeudenkäynnissä valikoitui opinnäytetyöni aiheeksi sattumalta. Ennen työharjoitteluni alkamista mietin aiheita, jotka saattaisivat olla joku päiväisiä käräjäoikeudessa työskennellessä, mutta jotka olisivat kuitenkin hieman vieraampia kuin esimerkiksi oikeudenkäyntiprosessin tutkiminen. Julkisuusperiaate tuntui sopivan vieraalta, mutta kuitenkin konkreettiselta aihevalinnalta. Nyt olen työskennellyt käräjäoikeudessa pian vuoden ja olen olettamani mukaan myös päässyt osaltani toteuttamaan julkisuusperiaatteen edistämistä.

2 Julkisuus perusoikeutena

Lähtökohta ja peruspilari koko Suomen voimassa olevalle lainsäädännölle on 1.3.2000 voimaan tullut uudistettu Suomen perustuslaki (731/1999). Perustuslain tarkoituksena on luoda valtiosääntöinen perusta poliittiselle toiminnalle ja muodostaa pohja muulle oikeusjärjestykselle (Hallberg ym. 2011, 29). Perusoikeuksilla tarkoitetaan niitä yksilölle kuuluvia oikeuksia, joista on säädetty perustuslaissa. Perusoikeuksia ovat ainoastaan erityisen tärkeät ja perustavanlaatuiset oikeudet, jotka kuuluvat yhdenvertaisesti kaikille. Perusoikeuksille ominaista on oikeudellinen luonne ja erityinen pysyvyys, sillä perustuslain muuttaminen vaatii erittäin painavat perusteet ja muutoksiin suhtaudutaan pidättyvästi. Perusoikeuksien tärkein merkitys yksityisen henkilön kannalta on jokaisen oikeus missä tahansa tilanteessa vedota perusoikeuksiinsa. Kun perusoikeudet on määritelty selkeästi laissa, auttaa se yksilöä hahmottamaan, mitä oikeuksia hänellä on ja mikä on yksilön asema suhteessa julkiseen valtaan ja yhteiskuntaan. (Hallberg 2011, 29–30.)

Julkisuusperiaate esiintyy perustuslaissa kahdessa muodossa. Oikeudenkäynnin julkisuus on perustuslain 21 §:n 2 momentissa turvattu perusoikeus, jonka mukaan jokaisella on oikeus julkiseen oikeudenkäyntiin ja kuulluksi tulemiseen, perustellun päätöksen saamiseen, muutoksen hakemiseen sekä kaikin tavoin oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin. Oikeudenkäynnin julkisuus liittyy keskeisesti täten myös oikeusturvaperusoikeuteen (Saraviita 2011, 284). Oikeudenkäynnillä tarkoitetaan YTJulkL 3 §:n 1 kohdan mukaisesti oikeudessa vireillä olevan asian suullista ja kirjallista käsittelyä. Käsittely sisältää myös tuomioistuimen neuvottelun. Toisin sanoen oikeudenkäynti on tuomioistuimissa tapahtu-

vaa menettelyä, josta on säädelty laissa ja jossa ratkaistaan oikeusriitoja ja määrätään rikosasioiden oikeudellisia seuraamuksia. (Jokela 2005, 1). Suullinen käsittely on tärkeä osa oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä ja tarkoittaa YT-JulkL 3 §:n 2 kohdan mukaan oikeudenkäyntiä, jossa järjestetään suullinen pääkäsittely, valmisteluistunto, katselmus tai muu vastaava oikeudenkäyntitilaisuus. Asiaan osallisella on oikeus olla läsnä suullisessa käsittelyssä. Lisäksi suullisessa käsittelyssä usein kuullaan jotakuta henkilökohtaisesti. Jokelan (2004, 24 & 89) mukaan suullinen käsittely on tärkeä riita-asioissa, mutta erityisesti rikosasioissa, koska sillä parannetaan tuomioistuimen mahdollisuutta muodostaa asiasta selkeä kokonaiskuva ja luotettava perusta todistusharkinnalle.

Perustuslain 12 §:n 2 momentti taas turvaa jokaisen oikeuden saada viranomaiselta tämän hallussa oleva julkinen asiakirja tai tallenne, jollei sen julkisuutta ole rajoitettu erityisestä laissa säädetystä syystä (Hallberg ym. 2011, 48). Viranomainen on siis välttämättömyysedellytyksellä velvollinen luovuttamaan tiedon julkisesta asiakirjasta, jollei rajoitusvaltuus eli erityinen salassapitomääräys sitä estä (Saraviita 2011, 207). Kuten perustuslain 12 §:n 2 momentista ilmenee, julkisuusperiaatteen soveltaminen koskee ainoastaan viranomaistoimintaa. Viranomaisista puhuttaessa JulkL 4 §:n 1 kohdan mukaan viranomaisella tarkoitetaan muun muassa valtion hallintoviranomaisia, kuten esimerkiksi valtioneuvostoa ja ministeriöitä (Mäenpää 1997, 99–100), sekä muita valtion virastoja ja laitoksia, kuten kansanterveyslaitosta, tielaitosta ja valtion kiinteistölaitosta (Mäenpää 1997, 98). Jatkossa esiintyvien asioiden kannalta tärkein viranomainen on kuitenkin JulkL 4 §:n 2 kohdan mukaisesti tuomioistuimet ja muut lainkäyttöelimet. Jokelan (2008, 79–80) mukaan Suomessa yleisiä tuomioistuinta riita- ja rikosasioissa ovat käräjäoikeudet, hovioikeudet ja ylimpänä tuomioistuinta korkein oikeus. Yleisiä hallintotuomioistuinta ovat hallinto-oikeus ja korkein hallinto-oikeus. Muilla lainkäyttöelimillä tarkoitetaan tuomioistuihin rinnastettavia lautakuntatyyppejä, joita ovat muun muassa työttömyysturvautakunta, tarkastuslautakunta, sosiaalivakuutuslautakunnat ja tapaturmalautakunta (Mäenpää 2003, 60).

Perustuslain 12.2 §:n tarkoituksena on pyrkiä parantamaan yksilöiden mahdollisuutta valvoa julkista valtaa (Kadoch 2012, 3) sekä korostaa informaation vapa-

utta erityisesti siitä näkökulmasta, että viranomaisella on velvollisuus toimittaa asiakirja myös sellaiselle henkilölle, joka ei asiassa ole varsinaisesti asianosaisena (Wallin & Konstari 2000, 35). Esimerkiksi jokaisella kansalaisella on jo pelkästään perustuslain 12.2 §:n nojalla oikeus saada itselleen käräjäoikeuden hallussa oleva oikeudenkäyntiasiakirja, jollei sitä erityisestä syystä ole määrätty pidettäväksi salassa. Oikeudenkäyntiasiakirja tarkoittaa YTJulkL 3 §:n 5 kohdan mukaan pääpiirteissään samaa, miten JulkL 5 §:n 1 ja 2 momentissa säädetään. Oikeudenkäyntiasiakirjalla tarkoitetaan siis sellaista yksittäistä asiakirjaa, joka on toimitettu tuomioistuimelle tai joka on laadittu tuomioistuimessa oikeudenkäyntiä varten. Tuomioistuimessa laaditut muistiinpanot, luonnokset tai muut vastaavat asiakirjat eivät Jokelan (2008, 232) mukaan ole oikeudenkäyntiasiakirjoja, mikäli niiden laatija ei ole antanut niistä esittelyä tai muutoin luovuttanut asiakirjoja oikeudenkäynnissä käytettäväksi.

Perustuslailla on erityisen velvoittava asema muihin lakeihin nähden, minkä vuoksi myös perusoikeudet ovat korostetussa oikeudellisessa asemassa. Perusoikeuksien asema näkyy erityisesti sillä tavoin, että viranomaisten on otettava ne huomioon lakeja tulkitessaan ja soveltaessaan. Koska julkisuuden toteuttaminen kuuluu lain nojalla virkavelvollisuuksiin, toteutuminen voidaan tarvittaessa toimeenpanna oikeudenkäynnissä. Koska julkisuusperiaatteesta on säädetty perustuslaissa, ei lainkäyttöviranomainen saa soveltaa muun lain säännöstä perustuslakivastaisesti. Toisin sanoen perustuslain säännöksellä on etusija kaikkiin muihin sovellettaviin lakeihin nähden. (Mäenpää 2008, 23–24.)

Perustuslaissa säädettyä julkisuusperiaatetta säännellään tarkemmin 1.12.1999 voimaantulleella viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetulla lailla (621/1999) sekä 1.10.2007 voimaan tulleella oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa annetulla lailla (370/2007). Viimeisimmillä ja edelleen voimassa olevilla julkisuuslaeilla pyrittiin selkeyttämään julkisuussäätelyiden pulmallisia kysymyksiä (Wallin & Konstari 2000, 5) sekä parantamaan yleisön mahdollisuuksia saada tietoa tuomiovallan käytöstä perustuslakiin ja ihmisoikeussopimukseen perustuen (Kadoch 2012, 1). Julkisuusperiaate ei kuitenkaan takaa rajoituksetonta tiedon saatavuutta, sillä muun muassa henkilön yksityiselämä tarvitsee suojaa yleiseltä julkisuudelta. Julkisuuden rajoitusten on perustuttava päteviin syihin ja selkeään säädännäiseen perustaan. (Mäenpää 1997,

292.) Kullan & Koillisen (2014, 180) mukaan perusoikeuksia, kuten juuri julkisuusperiaatetta, rajoitettaessa on huolehdittava oikeusturvakeinojen riittävydestä.

2.1 Julkisuus ja kansainväliset velvoitteet

Sen lisäksi, että julkisuusperiaatteelle annetaan paljon painoarvoa Suomen lainsäädännössä, on julkisuuden, ja erityisesti oikeudenkäynnin julkisuuden turvaamiseksi solmittu myös kansainvälisiä sopimuksia. Tärkeimmät kansainväliset velvoitteet, jotka myös Suomi on allekirjoittanut, ovat Euroopan ihmisoikeussopimus ja YK:n eli Yhdistyneiden kansakuntien KP-sopimus. Julkisuusperiaatetta ei ole kuitenkaan nimenomaisesti turvattu ihmisoikeutena (Mäenpää 2008, 26), vaan kyseisissä sopimuksissa julkisuudesta säännellään oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin yhteydessä, joten kyse on lähinnä istuntokäsittelyn julkisuudesta ja ratkaisujulkisuudesta (Kadoch 2012, 5).

Euroopan ihmisoikeussopimus (SopS 19/1990) on yleissopimus, joka on laadittu ihmisoikeuksien ja perusvapauksien turvaamiseksi (Kadoch 2012, 5). Euroopan ihmisoikeussopimuksessa oikeudenkäynnin julkisuudesta säädetään 6 artiklan 1 kohdassa, jonka mukaan oikeudenkäynti on toteutettava julkisesti kohtuullisessa ajassa silloin, kun kyse on yksilön oikeuksista ja velvollisuuksista tai yksilöä vastaan nostetusta rikossyytteenä. Jos päätöksen julkisuuden rajoittamiselle ei ole erityisiä syitä, kuten yleisen järjestyksen tai yksityiselämän suojan vaarantuminen, on päätös tuomioistuimessa annettava julkisesti. Euroopan ihmisoikeussopimuksen säännös julkisuudesta ei ainoastaan palvele yksityistä henkilöä, vaan myös esimerkiksi mediaa. Niin perustuslaki (731/1999) kuin Euroopan ihmisoikeussopimuskin antavat medialle mahdollisuuden osallistua oikeudenkäyntiin ja saada tiedot annetuista ratkaisuista käyttöönsä.

Lorenzetti vs. Italia 10.4.2012

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on 10.4.2012 antanut ratkaisun Lorenzetti -tapauksessa. EIT on tapauksessa tutkinut, onko Italiassa vuonna 2003–2009 sekä ali- että ylioikeuksissa pidetyissä istunnoissa rikottu EIS 6:1, 6:2 ja 41 artiklan mukaisia säännöksiä. Tässä tapauksessa otan tar-

kastelun alle ainoastaan sen, mihin tulokseen EIT on tullut artiklan 6 kohdan 1 nojalla, johon olennaisesti liittyy julkisuusperiaate.

Tapauksessa on julkisuusperiaatteen nojalla ollut kysymys siitä, olisiko syytetylle (myöhemmin L) tullut tarjota tilaisuus saada asiansa käsitellyksi julkisesti, kun hän syytteensä hylkäämisen jälkeen vaati korvausta tutkintavankeudestaan. EIT on tapauksessa arvioinut myös seikan, olisiko päätös pitänyt julistaa julkisesti vai ei.

Tapauksessa L:a on pidetty tutkintavankina epäiltynä, että hän on erehdyttänyt työnantajaansa maksamaan hänelle palkkaa, vaikka hän ei tosiasiassa ole saapunut työhön ollenkaan. Alioikeus tuomitsi L:n petoksesta, mutta muutamaa vuotta myöhemmin ylempi oikeusaste katsoi, ettei L:n toiminta täyttänyt petoksen tunnusmerkistöä ja vapautti henkilön syytteistä. L oli hakenut rikosprosessilain nojalla korkeimmasta oikeudesta korvausta siitä, että häntä oli pidetty vangittuna aiheettomasti, mutta korkein oikeus hylkäsi korvausvaatimuksen. Kaikki L:a koskevat oikeudenkäynnit oli pidetty suljettujen ovien takana.

EIT on tuomiossaan todennut, että EIS 6 artiklan 1 kohdasta ilmenevät perusteet julkisuusperiaatteesta eivät soveltuneet kyseiseen tapaukseen, koska Italian lainsäädännössä on nimenomainen säännös siitä, että kyseisenlaiset asiat on käsiteltävä suljetuin ovin. EIT on myös vedonnut oikeuskäytäntöön ja todennut, että suullisen käsittelyn pitäminen ei ole poikkeuksellisten asianhaarojen ja asian sisältämien kysymysten tekni-syyden vuoksi tarpeellista. Loppujen lopuksi EIT kuitenkin katsoi EIS 6 artiklan 1 kohtaa rikotun siltä osin, että L:lla oli ollut mahdollisuus pyytää asiassa julkisen käsittelyn järjestämistä ja saada asia käsiteltyä pyytämäl-lään tavalla. Tuomion julistamisen osalta EIT katsoi, ettei tuomion julkis-taminen vaadi sen lukemista julkisesti, vaan on riittävää, että ratkaisu oli jätetty käsittelypaikkojen kirjaamoihin L:n ja kaikkien muidenkin saataville. Tältä osin L:n valitus oli perusteeton eikä 6 artiklan 1 kohtaa ollut rikottu.

Toinen julkisuusperiaatetta tukeva kansainvälinen sopimus eli kansalaisoikeuk-sia ja poliittisia oikeuksia koskeva yleissopimus (SopS 8/1976) on tehty Yhdis-tyneisiin Kansakuntiin kuuluvien maiden kesken. Sopimuksen sisältö ei merkit-tävästi poikkea Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan 1 kohdan sisällös-tä, vaan samalla tavoin velvoittaa tuomioistuimet turvaamaan kaikille avoimen oikeudenkäynnin. Myös julkisuuden rajoittamisperusteet ovat samankaltaiset

kuin Euroopan ihmisoikeussopimuksessa, eli päätös on tehtävä julkisesti, paitsi jos tilanne on omiaan vaarantamaan yksilölle kuuluvaa etua. Kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskeva yleissopimus ei kuitenkaan valvonnan osalta ole yhtä tehokas kuin Euroopan ihmisoikeussopimus, sillä ihmisoikeussopimuksäännösten rikkomista valvotaan Euroopan ihmisoikeustuomioistuimessa, kun taas YK:lla ei ole erityistä jälkikäteisvalvontaa KP-sopimuksen noudattamisen tarkkailemiseksi (Kadoch 2012, 6).

Kahden edellä mainitun kansainvälisesti solmitun sopimuksen lisäksi myös Euroopan neuvosto on vuonna 2002 antanut suosituksen ”Recommendation Rec(2002)2 on access to official documents” asiakirjojen julkisuudesta. Suositus on sisällöltään yhteneväinen viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain (621/1999) kanssa. Euroopan neuvoston suosituksessa muun muassa määritellään missä laajuudessa julkisuusperiaatetta tulee soveltaa, mikä on viranomaisen määritelmä, missä tapauksissa julkisuutta voi rajoittaa, miten asiakirjapyyntöön tulee suhtautua sekä siitä, kuinka viranomaisen tulee vapaaehtoisesti edistää julkisuuden toteutumista. (Council of Europe – Recommendation Rec(2002)2 on access to official documents.)

2.2 Julkisuusperiaate

Viranomaisilla on yleinen velvollisuus toteuttaa perustuslaissa säädettyjen perusoikeuksien toteuttamista ja näin ollen myös julkisuusperiaatteen toteuttaminen kuuluu olennaisesti näihin velvollisuuksiin (Mäenpää 1997, 293). Velvollisuudesta on säädetty perustuslain 22 §:ssä, jonka mukaan julkisen vallan on osaltaan turvattava perusoikeuksien, sekä myös ihmisoikeuksien toteutuminen. Jotta julkisuus voisi toteutua tarkoituksenmukaisesti perusoikeuksiin pohjautuen, vaatii se viranomaiselta erilaisia toimia. Lähtökohtana viranomaisille julkisuusperiaatteen toteuttamisessa on laki viranomaisen toiminnan julkisuudesta (621/1999) ja viranomaisen velvollisuuksiin kuuluu lain asianmukainen ja täsmällinen soveltaminen. Sen lisäksi, että viranomaisen on huolehdittava julkisuuden aiheettomista rajoituksista ja passiivisuudesta tietojen antamista kohtaan, on heidän myös otettava huomioon salassapitomääräykset. (Mäenpää 2008, 38.) Viranomaisen velvollisuus toteuttaa julkisuusperiaatetta korostuu varsinkin oikeudenkäynnissä, sillä tuomioistuinviranomaisen käyttämä julkinen

valta on usein muiden viranomaisen päätösvaltaa voimakkaampaa (Kadoch. 2012, 3).

Julkisuusperiaatetta voisi toisaalta kutsua myös informaatio-oikeudeksi, sillä sen perusperiaatteeseen kuuluu tiedon vastaanottaminen, luovuttaminen, julkistaminen ja osin myös suojaaminen. Julkisuusperiaate ei kuitenkaan ole ainoa perusoikeus, johon informaatio kohdistuu, vaan yksityiskohtaisemmalla tarkastelulla voi huomata, että julkisuudella on yhteyksiä myös moniin muihin perusoikeuksiin joko niitä tukevasti tai rajoittavasti. Julkisuusperiaate ei missään tapauksessa muutu merkityksettömästi tarkasteltaessa sitä muiden perusoikeuksien näkökulmasta, vaan muut perusoikeudet on saatava toimimaan suhteessa julkisuusperiaatteeseen ilman suurempia ristiriitoja. (Mäenpää 2008, 28.) Esimerkiksi sananvapaus on yksi julkisuusperiaatetta tukevista perusoikeuksista tärkein, koska siten ihmiset eivät ole riippuvaisia viranomaisen antamista tiedoista, vaan heillä on oikeus vaatia tarvittavia tietoja myös itse (Frände ym. 2012, 143).

Perustuslain 12 §:n 1 momentin mukaan jokaisella on sananvapaus, johon sisältyy oikeus ilmaista, julkistaa ja vastaanottaa tietoja, mielipiteitä ja muita viestejä kenenkään ennalta estämättä. Sananvapauden käyttämiseen tarkemmat ohjeet annetaan lailla. Sen lisäksi, että sananvapaus turvataan Suomen perustuslaissa, jokaisen oikeus sananvapauteen on turvattu useissa kansainvälisissä sopimuksissa, kuten Euroopan unionin oikeudessa, Euroopan ihmisoikeussopimuksessa (SopS 18–19/1990) sekä kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevassa yleissopimuksessa (SopS 7–8/1976) (Hallberg ym. 2011, 459). Edelleen Hallbergin ym. (2011, 459) mukaan näillä säännöksillä jokaisella on omanlaisensa vaikutus Suomen perustuslain tulkintaan.

Hallituksen esityksen HE 309/1993 yksityiskohtaisista perusteluista ilmenee, että sananvapaussäännöksen keskeinen tarkoitus on taata kansanvaltaisen yhteiskunnan edellytysten mukainen vapaa mielipiteenmuodostus, avoin julkinen keskustelu, vapaa kehitys joukkotiedotukselle ja mahdollisuus vallankäytön julkiseen kritiikkiin. Sananvapautta voidaan täten pitää myös yhtenä poliittisista perusoikeuksista.

Sananvapauden tarkoitus on siis yksinkertaisesti turvata yleistä viestinnän vapautta. Sananvapaus suojaa jokaisen ihmisen oikeutta ilmaista itseään ja kom-

munikoida toisen ihmisen kanssa. Yhtä lailla sananvapaussäännöksen tehtävänä on turvata jokaisen oikeus osallistua ja vaikuttaa itseä ja yhteiskuntaa koskevaan päätöksentekoon sekä valvoa ja arvostella vallan käyttöä. Näillä keinoin pyritään turvaamaan demokraattinen päätöksenteko tiedonvälityksen ja julkisen keskustelun kautta. (Hallberg ym. 2011, 460.)

KKO 2009:10

Korkeimman oikeuden ratkaisussa KKO 2009:10 on ollut kyse asianajan menettelyn arvioimisesta ja kurinpidollisista seuraamuksista erityisesti sananvapauden näkökulmasta. Asianajaja (myöhemmin A) oli toiminut Suomen Asianajajaliiton valvontalautakunnan mukaan vastoin asianajotoiminnan markkinointia koskevaa ohjeistusta ja hyvää asianajotapaa julkaisemalla sanomalehdessä ja kotisivuillaan asianajajan ammattietiikkaan sopimattomia kirjoituksia.

A on myöntänyt julkaisseensa tekstit, mutta kieltänyt syylistyneensä hyvän asianajotavan rikkomiseen. Kyse on ollut asianajajan sananvapauden käyttämisestä perustuslain 2 luvun 12 §:n ja Euroopan ihmisoikeussopimuksen 10 artiklan nojalla. A:n mukaan alemmantasoisten säännösten, kuten hyvän asianajajotavan, täytyi väistyä ollessaan ristiriidassa perustuslain ja ihmisoikeussopimuksen kanssa.

Suomen Asianajajaliiton valvontalautakunta kuitenkin katsoi A:n menettelleen asianajajista annetun lain 7 §:n 2 ja 4 momenttien, hyvää asianajotapaa koskevien ohjeiden 2 §:n 2 momentin ja 5 §:än sekä asianajotoiminnan markkinointia koskevien ohjeiden 1 ja 5 kohtien vastaisesti, joten A sai kurinpidollisena toimenpiteenä varoituksen. Helsingin hovioikeus ei muuttanut valvontalautakunnan päätöstä.

A:lle myönnettiin jatkokäsittelylupa Korkeimpaan oikeuteen. Päätöksessään Korkein oikeus kuitenkin katsoi, että A:lle määrätylle kurinpidolliselle toimenpiteelle on ollut riittävät perusteet ja valvontalautakunta on toiminut harkintavaltansa puitteissa. Esillä olevassa asiassa puuttuminen A:n sananvapauteen on rajoittunut pelkästään hänen tapaansa markkinoida asianajopalvelujaan eikä A:han itseensä. Puuttumista A:n sananvapauteen ei tässä tapauksessa katsottu suhteettomaksi sananvapauden käytölle asetetuilla rajoituksilla tavoiteltuihin päämääriin nähden eikä varoitusta voitu pitää kohtuuttomana seurauksena. Täten Suomen Asianajajaliiton

valvontalautakunnan ja Helsingin hovioikeuden päätöksen jäävät voimaan.

Suomea on luonnehdittu informaatioyhteiskunnaksi, jonka toteuttaminen merkittävimmiltä osin tapahtuu sananvapaussäännösten kautta. Sananvapauden käytännöllinen toteuttaminen sisältää muutamia perusperiaatteita. Ensiksikin, sananvapauden piiriin kuuluvat kaikki tekstin, äänen tai kuvan muodossa olevat viestit, joiden sisältämällä tiedolla ei ole merkitystä eli toisin sanoen sananvapaus on sisältöneutraalia. Toiseksi, sananvapaussäännöstö suojaa tiedotusvälineitä julkisen vallan puuttumiselta ennen viestin julkaisemista. Kolmanneksi, sananvapaus ei suojaa vain viestin sisältöä vaan myös sitä, kuinka viesti esitetään ja missä muodossa eli säädös turvaa niin sanotusti luovan toiminnan. Neljänneksi, vaikka sananvapaus yleensä kohdistuu luonnollisiin henkilöihin, se turvaa myös median ja tiedotusvälineiden toiminnan. (Saraviita 2011, 205–206.)

Hallituksen esityksen (HE 309/1993 vp, 58) mukaan riittävä julkisuus luo edellytyksiä yksilön mahdollisuuksille osallistua ja vaikuttaa yhteiskunnassa samoin kuin valvoa vallankäyttöä ja viranomaistoimintaa. Tämän vuoksi sananvapauden lisäksi perustuslain 12 §:n 2 momentti sisältää säännöksen julkisuusperiaatteesta. Sen mukaan viranomaisen hallussa olevat asiakirjat ja muut tallenteet ovat julkisia, jollei julkisuutta ole välttämättömästä syystä rajoitettu. Oikeus saada tieto asiakirjasta tai tallenteesta kuuluu jokaiselle.

Sananvapaus on julkisuusperiaatetta tukevista perusoikeuksista keskeisin. Sen lisäksi, että sananvapaus tukee julkisuuden toteutumista, se on yksi informaation saatavuuden kannalta tärkeä tekijä. (Mäenpää 2008, 29.) Sananvapautta, kuten muitakin perusoikeuksia, on pyrittävä rajoittamaan mahdollisimman vähän ja vain äärimmäisissä tilanteissa (Suomen Journalistiliitto 2014). Sananvapauden ja julkisuuden keskinäisessä suhteessa voidaan katsoa ilmaisuvapauden sekä tiedon hankkimisen ja välittämisen oikeuden olevan kaikista merkityksellisintä (Mäenpää 2008, 29).

Ilmaisuvapaus tarkoittaa sitä, että kellekään ei oikeutta estää toista ilmaisemasta ja julkistamasta tietoja ja viestejä. Ilmaisuvapaus tämänsisältöisenä koskee kaikkia ihmisiä lapsista virkasuhteessa oleviin. Viranomaisilla ilmaisuvapaus on kuitenkin siltä osin rajoitettua, että heidän tulee tarkasti ottaa huomioon erityiset salassapidosta ja vaitiolovelvollisuuksista annetut säännökset. Vaikka ilmaisu-

vapaus kuuluu sananvapaussäännöksen sisällä perusoikeuksiin, sitä voidaan rajoittaa erityislaeissa, kuten rikoslaissa, jossa julkisen tiedon levittämistä rajoitetaan kunnian ja yksityiselämän suoja koskevilla säännöksillä. Ilmaisuvapauden lisäksi sananvapauteen liittyvät oikeudet saada ja välittää informaatiota. Julkisuusperiaate edistää muun muassa mielipiteen muodostamista, vallankäytön julkista kritiikkiä ja yleistä julkista keskustelua sikäli, kun sananvapauden kohteena on viranomaistoiminta ja julkisen vallan käyttö. (Mäenpää 2008, 30.)

2.3 Hyvä hallinto ja oikeusturva

Toinen tärkeistä julkisuusperiaatetta puoltavista perusoikeuksista on oikeus hyvään hallintoon ja oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin, joka turvataan perustuslain 21 §:n 2 momentissa. Vaikka hyvän hallinnon käsite on lainsäädännössä melko uusi, on se Suomen hallinnon ilmapiirissä luonnollinen lähtökohta (Hallberg ym. 2011, 806). Hyvällä hallinnolla tarkoitetaan menettelyn joutuisuutta ja asianmukaisuutta, käsittelyn julkisuutta, kuulemisoikeutta, perusteltua päätöstä sekä oikeusturvan saatavuutta (Mäenpää 1997, 255). Säännöksen tarkoituksena on edellyttää oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin ja hyvän hallinnon toteutumista kokonaisuutena (Kulla & Koillinen 2014, 180).

Perusoikeus hyvään hallintoon saa jo sellaisenaan aikaan tiettyjä oikeusvaikutuksia. Oletetaan, että jokainen edellyttää häneen noudatettavan hyvän hallinnon periaatteita asiaa käsiteltäessä, vaikka lainsäädännössä olisi puutteita tai tulkinnanvaraisuutta. Hyvä hallinto perusoikeutena merkitsee myös sitä, että jokaisella on oikeus vedota hyvään hallintoon ja edellyttää sen toteutumista. (Mäenpää 2003, 17.) Tämän vuoksi hyvän hallinnon periaatteen nostaminen perusoikeustasolle on kansalaisten kannalta tärkeää oikeusturvan ja oikeudenkäynnin oikeudenmukaisuuden lisäksi (Hallberg 2011, 806).

Riittävä julkisuus on myös hallinnollisesta näkökulmasta yksi oikeudenmukaisuuden periaate. Suljettu tai salainen menettely viranomaistoiminnassa on huonoa hallintoa, jollei salassapidolle ole hyväksyttävää ja lakiin perustuvaa syytä. Kun viranomaisen toiminta on avointa, toiminta viranomaisessa tehostuu ja helpottuu. Viranomaistoiminnan avoimuus ja julkisuus vahvistavat uskottavuutta, koska ei ole riittävää, että hallinto toimii lainmukaisesti, vaan julkisuusperiaate

antaa mahdollisuuden toiminnan ja lainmukaisuuden arvioimiselle (Mäenpää 2008, 31.) Vaikka hyvän hallinnon periaate viittaakin vahvasti hallinto-oikeudellisiin periaatteisiin eikä hallintolakia (434/2003) sovelleta lainkäyttöeliin eli tuomioistuimiin, sen perusoikeuslähtökohta kuitenkin velvoittaa myös tuomioistuinten lainkäyttöviranomaiset toimimaan hyvän hallinnon periaatteilla. (Saraviita 2011, 285.)

Julkisuusperiaate on myös yksi oikeusturvan toteuttamisen keinoista, josta säädetään hyvän hallinnon tavoin perustuslain 21 §:ssä. Kyseisen 21 §:n 1 momentin oikeusturvalla varmistetaan jokaisen oikeus asianmukaiseen ja viivytyksettömään asian käsittelyyn toimivaltaisessa tuomioistuimessa tai muussa viranomaisessa sekä ”oikeus saada oikeuksiaan ja velvollisuuksiaan koskeva päätös tuomioistuimen tai muun riippumattoman lainkäyttöelimen käsiteltäväksi”. Perustuslain 21 §:n 2 momentissa taas turvataan jokaisen oikeus julkiseen käsittelyyn ja oikeuteen tulla kuulluksi sekä saada asianmukaisesti perusteltu päätös ja hakea siihen muutosta.

Oikeusturvaa voidaan pitää myös yhtenä kansanvaltaisen kehityksen takeena, koska se takaa oikeusvaltion toimivuuden. Oikeusturvan käsite ymmärretään yleensä varmuudeksi siitä, että lakeja sovelletaan kaikkiin yhdenmukaisesti ja tasapuolisesti. (Hallberg ym. 2011, 783–784.) Koska perustuslain 21.1 §:n tavoitteena on turvata jokaiselle yhtäläiset oikeudet saada asiansa asianmukaisesti käsitellyksi tuomioistuimessa, on Oikeusministeriö aloittanut vuonna 2013 Oikeudenhoidon uudistamisohjelman (16/2013), jonka tarkoituksena on laajalaisesti parantaa asioiden käsittelyä tuomioistuimissa ja turvata samalla jokaisen perusoikeudet.

Vaikka tuomioistuimet ovat viranomaisia samalla tavalla kuin muutkin, eivät ne kuitenkaan kokonaisuudessaan ole rinnastettavissa muihin viranomaisiin sen vuoksi, että tuomioistuimet ovat itsenäisiä ja riippumattomia muusta hallinnosta (HE 13/2006 vp, 4). Tämän vuoksi oikeusturvan toteuttaminen on erityisen tärkeää, sillä muun muassa juuri julkisuusperiaatteella voidaan tehokkaasti estää mielivallan käyttöä (Kadoch 2012, 4). Sen lisäksi, että julkisuusperiaatteella toteutetaan jokaisen yksilön oikeusturvaa, on siitä vuosien saatossa tullut myös yksi keskeisin demokraattisen oikeusvaltion tunnusmerkki (HE 13/2006 vp, 4).

Oikeusturva ei ole merkityksellinen ainoastaan sellaisille henkilöille, jotka jostain syystä tuomioistuimessa joutuvat asioimaan, vaan se on tärkeää tuomioistuimen toiminnan kontrolloimisen kannalta jokaiselle kansalaiselle. Oikeusturvana toimiva julkisuusperiaate mahdollistaa jokaiselle kansalaiselle mahdollisuuden valvoa tuomioistuimen toimintaa esimerkiksi seuraamalla asian käsittelyä istunnossa tai pyytämällä tuomioistuimen antama ratkaisu luettavaksi. Avoimuuden tarkoituksena on vahvistaa luottamuksen tunnetta tuomioistuimen toimintaan, sillä viranomaisen avointa toimintaa on kaiken kaikkiaan helpompi pitää luotettavana kuin salaista. Koska oikeudenkäynnin julkisuus on turvattu perustuslaissa, on se yksi tärkeimpiä kansalaisten oikeusturvan takeita. (HE 13/2006 vp, 4–5).

Julkisuusperiaate on oikeusturvan takeena sinänsä erikoinen, koska siinä ei ole kyse ainoastaan tuomioistuimessa vireillä olevan asian asianosaisista, vaan se koskee jokaista kansalaista. Koska julkisuuden tarkoitus on luoda tuomioistuinten lainkäyttöön ja ratkaisuihin luottamusta, se toteutuu pääasiassa oikeudenkäyntimenettelyn aikana. (Ervo 2008, 84). Oikeudenkäynnissä oikeus julkisuuteen kuuluu ensisijassa sille, jonka etua, oikeutta tai velvollisuutta oikeudessa käsitellään. Samaan aikaan menettelyn julkisuus turvaa jokaiselle oikeuden valvoa tuomioistuimen vallankäyttöä. (Mäenpää 2008, 268–269.)

Julkisuusperiaatteeseen liittyvien oikeusturvakeinojen ensisijaisena tarkoituksena on siis varmistaa, että julkisuuslain noudattaminen toteutuu tarkoituksenmukaisesti. Oikeusturvamenettely kohdistuu täten pääasiassa sellaisiin tilanteisiin, jossa viranomainen on jättänyt noudattamatta julkisuusperiaatetta esimerkiksi jättämällä toimittamatta yksilön pyytämän asiakirjan. Vastakohtana kyseiselle menettelylle voi olla myös tilanne, jossa viranomainen on toimittanut asiakirjan ulkopuoliselle, vaikka se erityisestä syystä pitäisi pitää salassa. (Mäenpää 2008, 232.)

2.4 Yksityiselämän suoja ja julkisuus

Yksityiselämän suojan toteuttaminen on vahvasti julkisuusperiaatetta rajoittava perusoikeus. Yksityiselämää suojataan perustuslain ja julkisuuslakien nojalla yleisimmin sillä tavoin, että yksityiselämää koskevat tiedot ovat normaalisti aina

salassa pidettäviä. Perusperiaatteeltaan julkiset asiakirjat esimerkiksi oikeudenkäyntiasiakirjat sisältävät usein tietoja, jotka kuuluvat yksityisyyden suojan piiriin. Vaikka tiedot ovat useimmiten tausta-aineistoa, eivätkä oikeudenkäyntiprosessin kohteena, se ei kuitenkaan sulje pois sitä, että julkiset asiakirjat ovat kaikkien saatavilla ja vapaasti käytettävissä. (Tiilikka 2007, 462–463.) Sitä, mitkä kaikki asiat varsinaisesti kuuluvat yksityiselämän suojan koskemattomuuteen, ei ole perustuslaissa tarkemmin määritelty (Mäenpää 2008, 33).

Yksityiselämän käsite on johdettu perustuslakiin Euroopan ihmisoikeussopimuksen 8 artiklasta. Jokaisen oikeus yksityiselämän suojaan turvataan perustuslain 10 §:ssä seuraavin sanoin:

”Jokaisen yksityiselämä, kunnia ja kotirauha on turvattu. Henkilötietojen suojasta säädetään tarkemmin lailla.

Kirjeen, puhelun ja muun luottamuksellisen viestin salaisuus on loukkaamaton.

Lailla voidaan säätää perusoikeuksien turvaamiseksi tai rikosten selvittämiseksi välttämättömistä kotirauhan piiriin ulottuvista toimenpiteistä. Lailla voidaan säätää lisäksi välttämättömistä rajoituksista viestin salaisuuteen yksilön tai yhteiskunnan turvallisuutta taikka kotirauhaa vaarantavien rikosten tutkinnassa, oikeudenkäynnissä ja turvallisuustarkastuksessa sekä vapaudenmenetyksen aikana.”

Lainkohdan 1 momentti sisältää säännökset yksityiselämän suojan lisäksi myös kunnian ja kotirauhan suojasta ja 2 momentissa on kyse viestisalaisuuden loukkaamattomuudesta. 3 momenttiin on sisällytetty rajoituslausekkeet, jotka koskevat kotirauhan piiriin ulottuvia toimenpiteitä ja viestisalaisuutta. Kyseisistä oikeuksista koostuu yksityiselämän suojaan sisältyvä laajempi kokonaisuus. (Hallberg ym. 2011, 389.) Yksityiselämän käsitteellä tarkoitetaan yleisimmin henkilön yksityistä piiriä ja tietoja (HE 309/1993 vp, 53). Saraviidan (2011, 180) mukaan yksityiselämää voi luonnehtia siten, että henkilöllä on oikeus elää omaa elämänsä ilman viranomaisten tai muiden ulkopuolisten tahojen puuttumista siihen. Yksityiselämän käsite on harvoin helposti erotettavissa kunnian ja kotirauhan suojasta, sillä usein puuttuminen yhteen oikeuteen tarkoittaa jollain tavalla puuttumista myös toiseen, jonka vuoksi nämä oikeudet ilmenevät usein päällekkäisinä (Hallberg ym. 2011, 391). Mäenpää (2008, 33) on teoksessaan

viitannut Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytäntöön, jossa yksityiselämän suojaan katsotaan kuuluvaksi muun muassa henkilökohtaisen identiteetin eli käsityksen itsestä ja anonymiteetin eli nimettömyyden suoja, riittävän yksityisyyden turvaava tila, henkilötiedot sekä oikeus henkilökohtaisiin suhteisiin muiden ihmisten kanssa.

KKO 2009:3

Korkeimman oikeuden ratkaisussa KKO 2005:136 on ollut kyse siitä, onko rikoksesta tuomitun henkilön nimen julkaiseminen lehdessä loukannut yksityiselämän suojaa ja aiheuttanut henkistä kärsimystä. A oli tuomittu pahoinpitelyrikoksesta ja lehtikirjoitus, jossa hänen nimensä mainittiin, oli A:n mielestä leimannut hänet pienellä paikkakunnalla rikolliseksi koko loppuelämäkseen. Korkein oikeus on ratkaisussaan katsonut, että A:n on tullut varautua siihen, että rikoksesta saamansa tuomion vuoksi hänen nimensä voisi tulla julkisuuteen tavalla tai toisella, koska rikoksesta syytetyn nimi on aina julkinen. Lehtikirjoitus on kuitenkin ollut kaikin puolin asiallinen eikä A:n nimen lisäksi ole julkaistu mitään muuta yksityiselämän piiriin kuuluvaa tietoa. Korkein oikeus on katsonut, että A:n nimen mainitseminen lehtikirjoituksessa ei täytä rikoksen tunnusmerkistöä eikä A sen vuoksi ole oikeutettu saamaan vahingonkorvausta asiasta. Korkein oikeus on kumonnut hovioikeuden A:lle maksettavaksi määrättyt vahingonkorvaukset ja todennut, että tapauksessa on kyse ainoastaan lehden hyvien journalististen tapojen arvioinnista, joihin rikoslakia ei voi soveltaa.

Yksityiselämän suojan piiriin kuuluu myös henkilötietojen suoja, joka on julkisuusperiaatteellisesta näkökulmasta varsin ongelmallinen (Kulla & Koillinen 2014, 117). Samalla kun yksityisyyden suoja rajoittaa henkilötietojen antamista muiden tietoon, niin samalla julkisuusperiaate puoltaa avoimuutta ja tietojen saamista. Kuitenkin niissä tapauksissa, kun kyse on viranomaisen hallussa olevista henkilötiedoista, sovelletaan perustuslain sijaan viranomaisten toiminnan julkisuudesta annettua lakia. (Mäenpää 2008, 33–34.) Henkilötietojen suojan on katsottu olevan osa yksityiselämän suojasta säädettyä perusoikeutta, koska henkilötietojen suojan voidaan katsoa liittyvän yksityisyyden suojaa koskevaan yleislausekkeeseen (Kulla & Koillinen 2014, 117). Henkilötietojen suojan lisäksi julkisuutta voidaan rajoittaa myös henkilön turvallisuuden vuoksi. Esimerkiksi oikeudenkäynnissä voidaan määrätä, että asianomistajan tai todistajan yhteys-

tietoja ei luovuteta eteenpäin ulkopuolisille tai edes muille asianosaisille. (Mäenpää 2008, 35.)

Perustuslain 7 §:n 1 momentin mukaisella henkilökohtaisen vapauden ja turvallisuuden periaatteella on myös merkitystä julkisuusperiaatteen soveltamiseen. Oikeus henkilökohtaiseen vapauteen ja turvallisuuteen muodostuu erityisesti henkilön tiedollisesta itsemääräämissuojasta, eli lähinnä henkilön oikeudesta päättää omien henkilötietojensa käyttämisestä ja julkisuudesta (Mäenpää 2008, 35).

3 Julkisuusperiaate oikeudenkäynnissä

Lainkäytössä julkisuusperiaatteella tarkoitetaan yleisesti muiden kuin yksittäisen oikeusjutun asianosaisen oikeutta saada tieto tuomioistuimen toiminnasta ja ratkaisusta. Vastaavasti tuomioistuimilla, kuten muillakin viranomaisilla on velvollisuus toteuttaa julkisuusperiaatetta oikeuksien toteutumiseksi. (Frände ym. 2012, 138.) Oikeudenkäynnin julkisuusperiaatteeseen sisältyy viisi oikeudenkäynnin eri vaiheisiin liittyvää osa-aluetta, jotka yhdessä muodostavat julkisuusperiaatteen kutsutun kokonaisuuden. Oikeudenkäynnin julkisuudella tarkoitetaan yleisimmin yleisön oikeutta olla läsnä asian käsittelyssä eli *käsittelyjulkisuutta* (Jokela 2008, 11). Vaikka käsittelyjulkisuus on yksi julkisuusperiaatteen merkittävistä toteuttajista, ovat muutkin yhtä tärkeitä. *Diaarijulkisuus* mahdollistaa tiedonsaannin oikeudenkäynnin perustiedoista, kuten esimerkiksi asiaa käsittelevästä tuomioistuimesta, asian laadusta, käsittelyn vaiheista, suullisen käsittelyn ajankohdasta ja asianosaisen tiedoista (YTJulkL 2.4 §). *Ratkaisujulkisuus* taas nimensä mukaisesti turvaa jokaisen oikeuden saada tieto tuomioistuimen tekemästä ratkaisusta ja *asiakirjajulkisuus* varaa jokaiselle mahdollisuuden tutustua asiakirjakirjoihin, jotka liittyvät käsiteltävään asiaan ja jotka ovat voineet vaikuttaa asian ratkaisemiseen (HE 13/2006 vp, 4). Edellä mainittujen neljän oletaman lisäksi, jotka koskevat lähinnä käsiteltävän asian kannalta ulkopuolisia henkilöitä, on olemassa myös säännös *asianosaisjulkisuudesta*. Asianosaisjulkisuus mahdollistaa asiaan osallisen oikeuden olla läsnä muulta yleisöltä suljetussa istunnossa. Asianosaisjulkisuus liittyy kontradiktoriseen periaatteeseen eli kuulemisperiaatteeseen, millä tarkoitetaan, että asianosaiselle on

varattava tilaisuus tulla kuulluksi asian suljetusta käsittelystä huolimatta. (Jokela 2008, 11.)

Sekä oikeudenkäynnin julkisuusperiaate että viranomaisen toiminnan julkisuusperiaate tukevat toisiaan, sillä molemmissa säännellään asian ulkopuolisen henkilön oikeudesta saada tietoja viranomaisen toiminnasta ja sen tekemistä päätöksistä. Julkisuusperiaatteen tavoite on antaa jokaiselle oikeus valvoa julkisen vallan sekä erityisesti riippumattoman tuomioistuinlaitoksen toimintaa (HE 13/2006 vp, 4). Vaikka jokaiselle kansalaiselle on turvattu mahdollisuus seurata oikeudenkäyntejä ja pyytää tietoja asiakirjoista tai ratkaisuksista, on kyseinen toiminta kuitenkin suhteellisen poikkeuksellista. Ihmiset tyytyvät lähes poikkeuksetta niihin tietoihin, jotka viranomainen toimittaa medialle ja jotka media erilaisten tiedotusvälineiden kautta toimittaa kansalaisille (Jokela 2008, 12).

3.1 Diaarijulkisuus

Diaarijulkisuuden perusperiaatteista on säädetty oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa annetun lain 4 §:ssä ja 5 §:n 1 momentissa. Jokaisella on oikeus kysyä ja saada tietoonsa mikä tuomioistuin asiaa käsittelee, millainen asia on laadultaan, missä vaiheessa asian käsittely on milläkin hetkellä, milloin ja missä asian suullinen käsittely järjestetään sekä tarpeelliset perustiedot asianosaisen yksilöimiseksi. Helsingin HO:n (2007, 9) mukaan asianosaisen perustietoihin kuuluvat nimi, syntymäaika ja kotipaikka. Jos asianosaisen yksilöimisen kannalta on välttämätöntä, myös henkilötunnus voidaan antaa, joskin sen luovuttamisen tarvetta on arvioitava tapauskohtaisesti. Yhteystiedot, kuten puhelinnumero ja kotiosoite, eivät kuulu asianosaisen perustietoihin, vaikka ne sinänsä ovatkin julkisia. Yhteystietoja ei näin ollen anneta diaaritietoina asian ulkopuoliselle henkilölle, mutta usein yhteystiedot ovat esillä julkisessa asiakirjassa, jolloin jokaisella on oikeus saada tiedot käyttöönsä. Seuraavasta KKO:n ratkaisusta ilmenee, että vaikka henkilötunnus kokonaisuudessaan ei kuulu perustietoihin, se yleensä kuuluu julkisiin tietoihin.

Korkeimman oikeuden ratkaisussa KKO 2004:15 on kyse siitä, oliko vastaajien ja asianomistajien henkilötunnusten loppuosat peitettävä, kun toimittaja pyysi saada jäljennökset 14:stä hovioikeuden antamasta tuomios-
ta.

Hovioikeudelle 15.5.2003 tulleen pyynnön mukaan toimittaja (jäljempänä A) oli pyytänyt saada jäljennökset 14:stä diaarinumeroin yksilöidystä hovioikeuden ratkaisusta. A pyysi saada tuomiot perusteluineen, tuomiolauselmineen sekä käräjäoikeuden ratkaisuineen niiltä osin, kuin asiakirjat olivat julkisia. Lisäksi A vaati, että tuomiolauselmien sisältämät henkilötunnukset oli annettava täydellisinä. A on ilmoittanut tuomioita tilatessaan, että niiden käyttötarkoitus on journalistinen.

A:n pyytämistä 14 tuomiosta vain kahden asian oikeudenkäyntiaineistoa ei ollut määrätty salassa pidettäväksi. Loput 12 asiaa oli käsitelty suljetuin ovin ja oikeudenkäyntiaineisto oli tuomiolauselmia ja sovellettuja lainkohtia lukuun ottamatta määrätty pidettäväksi salassa 40 vuotta.

Koska kaikissa asioissa kyseessä oli rikos, joka koskee erityisen arkaluontoista henkilön yksityiselämään liittyvää seikkaa, hovioikeus katsoi silloin voimassa olleen oikeudenkäynnin julkisuudesta annetun lain 2 §:n 2 momentin ja 9 §:n 2 momentin, henkilötietolain 13 §:n sekä väestötietolain 25 §:n 2 momentin mukaan päättänyt, että A:lle annetaan jäljennökset julkisista asiakirjoista siten, että vastaajien ja toisessa jutussa asianomistajan henkilötunnusten loppuosat oli peitetty. Salaisiksi määrätyistä asiakirjoista A:lle annettiin jäljennökset asiakirjojen julkisilta osin, eli tuomiolauselmista sovellettuine lainkohtineen siten, että asianomistajien, heidän laillisten edustajiensa ja saattajiensa nimet sekä vastaajien henkilötunnusten loppuosat oli peitetty.

A haki hovioikeuden päätökseen muutosta korkeimmalta oikeudelta. Korkeimmalle oikeudelle toimittamassaan hakemuksessa A on pyytänyt, että hovioikeuden päätöstä muutetaan siten, että hänelle annetaan tuomiolauselmiin sisältyvät henkilötiedot kokonaisuudessaan, koska tiedot ovat tarpeellisia tuomioissa mainittujen henkilöiden tunnistamiseksi. A:n hakemus perustuu henkilötietolain sekä oikeudenkäyntiasiakirjojen julkisuutta koskeviin säännöksiin.

Korkein oikeus päätyi kumoamaan hovioikeuden ratkaisun. Korkein oikeus perusteli täydellisen henkilötunnuksen luovuttamista sillä perusteella,

että tuomioistuinten arkistoissa olevia tuomioita ja päätöksiä ei voida pitää henkilötietolain 3 §:n 3 kohdan mukaisina henkilötietorekistereinä ja täten henkilötietolakia ei voida soveltaa tilanteeseen, jossa tuomiosta annetaan jäljennös siihen oikeutetulle henkilölle. Tämän lisäksi viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain 1 §:n 1 momentin mukaan viranomaisten asiakirjat ovat julkisia, jollei laissa erikseen säädetä julkisuuden rajoittamisesta. Tilannetta tarkastellessa korkein oikeus katsoi, ettei laissa ole sellaisia säännöksiä, joiden nojalla tuomioista ja päätöksistä olisi poistettava henkilötunnusten loppuosat.

Korkein oikeus määräsi A:lle annettavaksi hänen hovioikeudelta pyytämänsä asiakirjat siten, että vastaajien henkilötunnusten loppuosat ja toisen julkisista asioista asianomistajan henkilötunnuksen loppuosa täytyi olla näkyvissä tuomiolauselmassa.

Oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa annetun lain esityössä (HE 13/2006 vp, 17) on ehdotettu, että diaaritietojen julkiseksi tuleminen ei olisi jatkossa riippuvainen siitä, onko tiedot kirjattu tuomioistuimen käyttämään asiakirjarekisteriin, vaan perustiedot olisivat julkisia heti siitä lähtien, kun asian vireille tulosta on tullut tieto tuomioistuimeen joko suullisesti tai kirjallisesti. Ehdotus tuli voimaan vuonna 2007 YTJulkL:n 5 §:n 1 momentissa, jonka mukaan diaaritiedot tulevat julkisiksi heti, kun asia tulee vireille tuomioistuimeen. Lakivaliokunnan mietinnön (LaVM 24/2006 vp, 2) mukaan sillä ei ole merkitystä, onko tieto kirjattu diaariin eli tuomioistuimen asiakirjarekisteriin vai onko se toimitettu tuomioistuimeen jossain muussa muodossa. Nykyinen julkisuuslaki joissain tapauksissa sallii asian vireille tulemisen myös suullisella hakemuksella (Helsingin HO 2007, 11).

Jokaisella on oikeus saada tieto oikeudenkäynnin perustiedoista. Perustiedot on annettava heti sillä tavoin kuin tiedustelija ne haluaa, eli joko kirjallisesti tai suullisesti. Perustietojen toimittamisesta ei voi veloittaa maksua. (Helsingin HO. 2007, 11). Viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain 13 §:n 1 momentissa säädetään oikeudesta pysyä anonyyminä tietoa pyydettyäessä. Toisin sanoen viranomaisella ei ole oikeutta tiedustella tietojen kysyjän henkilöllisyyttä tai saada perustetta sille, mihin käyttötarkoitukseen tietoja pyydetään. Perustietojen antaminen on tuomioistuinten kansliahenkilökunnan tosiasiallista ja lähes jokapäiväistä toimintaa. Tiedot annetaan tavallisesti puhelimitse. Jos henkilö,

joka tietoja kysyy, vaatii saada sellaistaakin tietoa mikä ei diaaritiedoista ilmene mutta on kuitenkin julkista, on hänet ohjattava joko tilaamaan tarkemmat asiakirjat kopiomaksua vastaan postitse tai ohjattava asioimaan tuomioistuimen kansliaan jossa tiedot voi lukea maksutta (Helsingin HO 2007, 12).

Vaikka diaaritiedot ovat pääasiassa aina julkisia, voi tuomioistuin YTJulkL:n 4 §:n ja 6 §:n nojalla määrätä joitakin perustietoja pidettäväksi salassa. Ensimmäiseksi, jos vireillä oleva asia koskee sellaista rikosta, mikä sisältää erittäin arkaluonteista asianomistajaan kohdistuvaa tietoa, voi tuomioistuin määrätä asianomistajan henkilöllisyyden pidettäväksi salassa. Kyseisen säännöksen tarkoituksena on suojata lähinnä seksuaalirikosten uhreja ja harvoin missään muussa asiassa asianomistajan tilanne ylittää ylittämään ”erityisen arkaluonteisuuden” kynnyksen (Kadoch 2012, 34). YTJulkL:n 6 §:n 3 momentissa kuitenkin säädetään, että asianomistajan pyynnöstä hänen henkilöllisyyttään koskeva tieto voidaan jättää julkiseksi. Toiseksi, jos kyseessä on turvapaikanhakijan säilöön ottamista koskeva asia, voi tuomioistuin määrätä turvapaikanhakijan henkilötiedot salassa pidettäväksi. Rajoituksena salassapidolle on kuitenkin, että tiedon antamisen on jollain olennaisella tavalla vaarannettava turvapaikanhakijan tai tämän läheisen turvallisuutta. Jos sellaista uhkaa ei ole, ei ole myöskään perusteita tietojen salassapidolle. Kadochin (2012, 34) mukaan YTJulkL:n 24 §:n 2 kohta mahdollistaa diaaritiedoissa salatuksi määrätyn asianosaisen tietojen pitämisen salassa myös ratkaisun osalta, jos salassapidosta on tehty nimenomainen päätös. Mikäli erillistä päätöstä ei henkilötietojen salassa pitämiseksi ratkaisun osalta ole tehty, silloin henkilötieto täytyy jättää ratkaisuun näkyville. Henkilöllisyyden salaamisen diaaritiedoissa ei automaattisesti tulisi tarkoittaa sitä, että henkilötieto on salattu myös ratkaisussa. Edellä mainittu säännös kuitenkin käytännössä tarkoittaa sitä, että aina kun henkilötieto on salattu diaaritiedoista, niin se salataan myös ratkaisusta. Diaaritietojen salaaminen olisi toisaalta turhaa, jos tiedot joka tapauksessa tulisivat ilmi, kun ratkaisu annetaan (Kadoch 2012, 35).

3.2 Asiakirjajulkisuus

Asiakirjajulkisuuden lähtökohtana on perustuslain 12 §:n 2 momentissa turvattu oikeus saada tieto viranomaisen asiakirjasta, joista säännellään yksityiskohtai-

semmin sekä viranomaisen toiminnan julkisuudesta annetun lain 2–7 luvuissa että oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa annetun lain 3 luvussa. Koska tutkittavan asian kannalta oikeudenkäyntiasiakirjat ovat merkityksellisempiä kuin yleiset viranomaisen asiakirjat, käsittelen asiakirjajulkisuutta ainoastaan oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa annetun lain näkökulmasta. Sen lisäksi, että asiakirjajulkisuudella pyritään avoimuuteen ja takaamaan jokaiselle oikeus saada tietoa asiakirjoista, laki sisältää myös useita salassapitoperusteita, joihin perehdyn luvun loppupuolella.

Oikeudenkäyntiasiakirjat tulevat YTJulkL:n 7 §:n nojalla julkiseksi 8 §:ssä erikseen säännellyin tavoin ja jokaisella on 7 §:n 2 momentin mukaan tiedonsaanti-oikeus julkisesta asiakirjasta. Oikeudenkäyntiasiakirjojen julkiseksi tuleminen riippuu prosessilajista eli onko kyseessä riita- vai rikosasia, asiakirjan laadusta ja siitä, millaisessa menettelyssä oikeudenkäynti pidetään (Kadoch 2012, 46).

Rikosasioissa oikeudenkäyntiasiakirjat, joita ovat esimerkiksi haastehakemus, asianomistajan vaatimuskirjelmä, vastaajan vastaus ja esitutkintapöytäkirja (Rovaniemen HO 2010, 181), tulevat pääsääntöisesti julkiseksi vasta silloin, kun asiassa pidettävä suullinen käsittely on aloitettu (Helsingin HO 2007, 14). Oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 5a luvun mukaisessa kirjallisessa menettelyssä käytetyt asiakirjat tulevat julkisiksi kuitenkin silloin, kun vastaaja toimittaa käräjäoikeuteen suostumuksensa asian ratkaisemiseen ilman pääkäsittelyä. Kun vastaaja on toimittanut suostumuksen ja asiakirjat ovat tulleet julkisiksi, ei suostumuksen peruuttaminen muuta asiakirjoja enää uudelleen salaisiksi. (Helsingin HO 2007, 15.) Joissakin tapauksissa YTJulkL:n 8 §:n 2 momentti mahdollistaa sen, että asiakirja tulee poikkeuksellisesti julkiseksi edellä selostettuja tilanteita aiemmin. Rovaniemen HO:n (2010, 182) mukaan asiakirjojen julkiseksi tuloa voidaan aikaistaa esimerkiksi tiedotusvälineiden pyynnöstä tai muusta painavasta syystä, kunhan varmistetaan, ettei asiakirjan julkiseksi tuleminen aiheuta asianosaisille kärsimystä tai haittaa. Yleinen käytäntö on, että asianosaisten olisi tullut saada asiakirja, esimerkiksi haastehakemus, tiedoksi, ennen kuin se määrätään julkiseksi.

Siviiliasioissa, eli riita- ja hakemusasioissa asiakirjat, kuten esimerkiksi haastehakemukset, lausumat, vastaukset ja näiden liiteasiakirjat (Rovaniemen HO 2007, 182) tulevat YTJulkL:n 8 §:n 1 momentin 3 kohdan nojalla julkiseksi heti,

kun asiaa käsittelevä tuomioistuin on saanut asiakirjan haltuunsa. Edellä mainittu kohta koskee myös lähestymiskieltoasioita, vaikka ne tuomioistuimessa rinnastetaan rikosasioihin (Helsingin HO 2007, 15). Päinvastoin kuin rikosasiassa, siviiliasiassa oikeudenkäyntiasiakirjan julkiseksi tuloa voidaan perustellusta syystä lykätä YTJulkL:n 3 momentin 1 ja 2 kohtien mukaisesti. Kadochin (2012, 46) mukaan julkiseksi tulon lykkäämistä koskevat säännökset on laadittu sellaisia tilanteita varten, joissa asiakirja tulee yleisön saataville ennen kuin asianosainen on saanut tiedon asiakirjasta tai joissain tapauksissa riskinä on, että asiakirjan julkitulo vaarantaa tuomioistuimen mahdollisuuden määrätä asiakirjan julkisuudesta myöhemmin. Oikeudenkäyntiasiakirjan on kuitenkin YTJulkL:n 8.3 §:n mukaan tultava julkiseksi asian suullisessa käsittelyssä tai viimeistään silloin, kun pääasiassa annetaan ratkaisu.

Vaikka suuri osa oikeudenkäyntiprosessissa käytettävistä asiakirjoista on julkisia koko oikeudenkäynnin ajan, on YTJulkL:n 9 §:n 1 momentin 1–6 kohdissa määritelty asiakirjat, jotka ovat suoraan lain nojalla salassa pidettäviä. Helsingin HO:n (2007, 17) mukaan salassapitoon on reagoitava viran puolesta eli salassa pidettävät asiakirjat on määrättävä salaisiksi tuomioistuimen toimesta ilman asianosaisen erillistä pyyntöä. Tärkeää on kuitenkin muistaa, että salassapitosäännöksillä ei ole sinänsä tarkoitus suojata itse asiakirjaa, vaan sen sisältämää tietoa. Toisin sanoen asiakirjan nimike ei ratkaise asiakirjan salassapitoa joitakin rikosasioissa esiintyviä asiakirjoja lukuun ottamatta. Asiakirjojen määrittäminen salaiseksi tulee tehdä ainoastaan niiltä osin kuin asiakirja sisältää salassa pidettävää tietoa, eli salassa pidettävän tiedon lisäksi asiakirja voi sisältää myös julkista tietoa. (Rovaniemen HO 2010, 177.) Seuraavissa kappaleissa on 9 §:n kohdittain tarkennettu, mitkä asiakirjat rikos- ja riita-asioissa sisältävät yleisimmin salassa pidettäviä tietoja, mistä syystä ne ovat salaisia sekä mikä niiden salassapitoaika on. Liitteessä 1 on esimerkkilomake, jota käytetään asiakirjojen arkistoinnin yhteydessä ja joskus myös yleisesti asiakirjojen toimittamisessa. Liitteinä 2, 3 ja 4 olevat lomakkeet ovat niitä, joita yleisimmin käytetään toimitettaessa salaisia asiakirjoja esimerkiksi asianosaisille tai heidän avustajilleen.

Oikeudenkäyntiasiakirja on YTJulkL 9 §:n 1 momentin 1 kohdan mukaan salassa pidettävä siltä osin kuin se sisältää sellaisia tietoja, jotka julkiseksi tullessaan

voisivat vaarantaa valtion ulkoista turvallisuutta, aiheuttaa Suomen kansainvälisille suhteille merkittävää haittaa tai vahinkoa tai haitata kansainvälisen yhteistyön edellytyksiä. Tällaisia tietoja sisältäviä asiakirjoja ovat muun muassa sota- ja maanpetosasioiden asiakirjat (Helsingin HO 2007, 17), maanpuolustusta, poikkeusoloja, poliittisia ja taloudellisia ulkosuhteita koskevat asiakirjat, suojelupoliisin asiakirjat (Rovaniemen HO 2010, 186) sekä kansainvälisen oikeusavun perusteella toiselta valtiolta saadut asiakirjat, jotka luovuttajavaltio on pyytänyt pidettäväksi salassa (Helsingin HO 2007, 17 – 18). Edellä mainittujen asiakirjojen salassapitoaika on Rovaniemen HO:n (2010, 186) mukaan 25 vuotta.

Toisekseen oikeudenkäyntiasiakirja voidaan määrätä salaiseksi, jos se sisältää YTJulkL 9 §:n 1 momentin 2 kohdan mukaisia arkaluonteisia tietoja, jotka liittyvät henkilön yksityiselämään, terveydentilaan, vammaisuuteen tai sosiaalihuoltoon. Yksityiselämään liittyvällä tiedolla tarkoitetaan Rovaniemen HO:n (2010, 186) mukaan esimerkiksi henkilön päihteiden käyttöä, ihmissuhteita, sukupuolielämää tai taloudellisia oloja koskevia tietoja. Terveydentila ja vammaisuus tarkoittavat saman lähteen mukaan mielenterveyteen, psyykkiseen toimintakykyyn sekä arkaluontoihin sairauksiin ja vammoihin liittyviä tietoja. Edelleen Rovaniemen HO:n (2010, 178 – 186) mukaan sosiaalihuollolla tarkoitetaan esimerkiksi sosiaalihuoltolain (710/1982) 17 §:ssä mainittuja sosiaalipalveluja ja tukitoimia, kuten päihdehuoltoa, perheen henkilösuhteita, mielenterveyspalveluja tai toimeentulotukea. Edellä mainitut tiedot ovat salassa pidettäviä siksi, että tiedot ovat arkaluonteisia ja niiden julkiseksi tulo voisi aiheuttaa asianosaiselle vähäistä suurempia haitallisia seuraamuksia (Rovaniemen HO 2010, 186). Salassa pidettäviä asiakirjoja ovat Helsingin HO:n (2007, 18) mukaan esimerkiksi selvitykset, jotka koskevat sosiaalihuollon, päihdehuollon ja mielenterveyspalveluiden käyttämistä; henkilön psyykkistä terveydentilaa ja toimintakykyä selvittävät asiakirjat, jotka liittyvät edunvalvonta-asiaan; isyystutkimukset; lastenvalvojan lausunnot; lääkärinlausunnot, joissa käsitellään arkaluonteisia fyysisiä sairauksia tai psyykkistä terveydentilaa; seksuaalirikosten asiakirjat ja sosiaalilautakunnan lausunnot. Kyseisiä tietoja sisältävät asiakirjat on pidettävä joko kokonaan tai osittain salassa 60 vuoden ajan sillä edellytyksellä, että asiakirjan sisältämän tiedon katsotaan olevan arkaluonteista (Helsingin HO 2007, 18). Tuomioistuinten käyttämän voimakkaan pakkovallan vuoksi ulkoisen kontrollin tarve etenkin rikosasioissa on kasvanut (Kadoch 2012, 51). Tämän vuoksi YTJulkL 9

§:n 3 momentissa on säädetty, että edellä mainittuja tietoja ei tule määrätä pidettäväksi salassa edes suoraan lain nojalla siltä osin, kuin ne liittyvät syytteesä tarkoitettuun tekoon tai teon rikosoikeudelliseen arviointiin.

Edelleen 9 §:n 1 momentin 3 kohdassa säädetään salassa pidettäväksi tiedot rikoksen uhrista, jos tiedon antaminen on omiaan loukkaamaan rikoksen uhrin oikeuksia tai hänen muistoaan tai läheisiään. Salassapidettäviä asiakirjoja ovat muun muassa henkirikosjuttujen valokuvat ja ruumiinavauspöytäkirjat. Asiakirjojen salassapitoaika on 25 vuotta. (Helsingin HO 2007, 18.) Vaikka 3 kohta koskee sanamuotonsa mukaan kaikkia rikoksia, sitä sovelletaan hallituksen esityksen (HE 13/2006 vp, 41) mukaan yleensä ainoastaan henkirikoksissa, sillä jos kyseessä on jokin muu rikos, kuten esimerkiksi pahoinpitely, salassapitoa tulee arvioida lähtökohtaisesti lain 9 §:n 2 kohdan mukaan arkaluonteisuuskriteerein.

Säännöksen 9 §:n 4 kohdassa on tyhjentävästi määritelty ne asiakirjat, jotka tulee pitää salassa suoraan lain nojalla. Tällaisia asiakirjoja ovat syytetylle tehdyt oikeuspsykiatriset mielentilatutkimukset, nuoresta rikosentekijästä laaditut henkilötutkinta-asiakirjat, nuorisorangaistuksen toimeenpanosuunnitelma, yhdyskuntapalvelun soveltuvuusselvitykset, pitkäaikaisvankien vapauttamismenettelyä varten annetut lausunnot ja rikosrekisteriotteet. Asiakirjat ovat käytännössä aina kokonaan salassa pidettäviä 60 vuoden ajan (Rovaniemen HO 2010, 179 – 186). Salassapito perustuu siihen, että osa asiakirjoista sisältää arkaluonteista tietoa henkilöiden psyykkisestä tilasta, mitkä tiedot ovat salassa pidettäviä myös 9 §:n 2 kohdassa. Rikosrekisterin salassapidosta säädetään myös rikosrekisterilain 3 §:ssä, minkä vuoksi sen salassapidosta ei katsottu tarpeelliseksi tehdä poikkeusta oikeudenkäynnissä (Kadoch 2012, 52).

Oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa annetun lain 9 §:n 1 momentin toiseksi viimeinen, eli 5 kohta perustuu suoraan viranomaisen toiminnan julkisuudesta annetun lain 11 §:n 2 momentin 7 kohtaan ja 24 §:n 1 momentin 31 kohtaan. Vaikka JulKL 11 §:n 1 momentin mukaan käsiteltävän asian asianosaisella on oikeus saada tieto myös salaisen asiakirjat sisällöstä, säädelään 2 momentin 1–8 kohdissa kuitenkin rajoitukset tiedonsaantioikeudelle. Oikeudenkäynnin julkisuusperiaatteen kannalta yksi tärkeimmistä kohdista on edellä mainittu 7 kohta. Sen mukaan todistajan, asianomistajan, rikosilmoituksen tekijän tai muun viranomaisen toimenpiteitä edellyttävän ilmoituksen, kuten

lastensuojeluilmoituksen tekijän yhteystiedot, kuten puhelinnumero tai osoite, ovat salassa pidettäviä, mikäli tietojen luovuttamisen katsotaan vaarantavan edellä mainittujen henkilöryhmien turvallisuutta, etuja tai oikeuksia. Toisekseen JulkL 24 §:n 1 mom 31 kohdan nojalla salassa pidettäväksi määrätään sellaiset asiakirjat, jotka sisältävät tiedon henkilön salaisesta puhelinnumerosta. Samoin asiakirjat, jotka sisältävät tiedon henkilön kotikunnasta, asuinpaikasta, puhelinnumerosta tai muista yhteystiedoista ovat salaisia, jos henkilöllä on perusteltu syy pyytää tietojen salassa pitoa oman tai perheensä turvallisuuden turvaamiseksi. Näin ollen YTJulkL 9 §:n 5 kohta rajoittaa henkilötietolain 2 §:n 3 kohdan säädöstä jokaisen oikeuteen saada käyttöönsä toisten osoitetietoja henkilökoh-
taisia tarkoituksia varten (Kadoch 2012, 52).

Viimeinen suoraan YTJulkL 9 §:n 1 momentin 6 kohdan nojalla salassa pidettävä asiakirja on sellainen, joka sisältää tietoja tuomioistuimen neuvottelusta. Tuomioistuimen neuvottelulla tarkoitetaan keskustelua, joka käydään tuomioistuimen jäsenten kesken rangaistusta harkitessa. Neuvottelusalaisuus voidaan määrätä koskemaan suullisesti pidetyn neuvottelun lisäksi myös neuvottelua koskevia asiakirjoja, kuten oikeuden jäsenten muistioita. (Rovaniemen HO 2010, 180.) Oikeuden jäsenten muistioiden lisäksi myös esittelijöiden muistiot voivat sisältää salassa pidettävän osion, josta esimerkkinä korkeimman oikeuden ratkaisu KKO 1998:35.

KKO 1998:35

Asiassa on ollut kyse siitä, luovutetaanko erään Korkeimmassa oikeudessa vireillä olleen asian asianosaiselle, tässä tapauksessa hakijalle, oikeuden jäsenten laatima esittelymuistio kokonaisuudessaan. Esittelymuistio on sisältänyt tietoja ratkaisuehdotuksesta sekä oikeudenkäymiskaaren 1 luvun 7 §:ssä tarkoitettua neuvottelusta, joista asianosaiselle on oikeus saada tieto vain viranomaisen erityisellä luvalla. Korkein oikeus on katsonut ratkaisussaan, että asianosaisella ei ole ollut erityisiä perusteita saada asiakirjasta neuvottelua sisältäviä tietoja. Korkein oikeus on hylännyt hakemuksen. Ratkaisussa on sovellettu OK 1. §:n lisäksi myös yleisten asiakirjain julkisuudesta annettua lakia (601/1982), joka on sittemmin kumottu viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain 8 luvun 37 §:llä. Korkeimman oikeuden ratkaisusta käy ilmi se, että pääasias-

sa tuomioistuinten neuvottelu ja niihin laaditut asiakirjat ovat lähes poikkeuksetta salassa pidettäviä.

Joissain tapauksissa oikeudenkäyntiasiakirja voidaan määrätä pidettäväksi salassa YTJulkL 10 §:n nojalla, jollei asiakirja ole edellä luetteloidun 9 §:n kohtien perusteella salassa pidettävä. Määrääminen edellyttää Helsingin HO:n (2007, 19) mukaan sen, että asiakirja sisältää sellaisia tietoja, jotka on jossakin muussa yleislaissa määrätty pidettäväksi salassa ja tietojen tuleminen julkiseksi aiheuttaisi merkittävää haittaa niille eduille, joiden suojaksi salassapitovelvollisuus on säädetty. Tällaisia asiakirjoja ovat esimerkiksi ajokorttirekisteriotteet, sakko- ja rekisteriotteet, elatussopimukset, lääkärintodistukset ja selvitykset saaduista sosiaalihuollon taloudellisista etuuksista. Salassapitopyynnön voi esittää ainoastaan asianosainen ja pyynnölle täytyy esittää painavat ja asianosaisen kannalta tärkeät perusteet tietojen julkisuuden aiheuttamista haitoista. (Helsingin HO 2007, 19–20.)

3.3 Käsittelyjulkisuus

Suullinen käsittely on yleisissä tuomioistuimissa pääsääntöinen menettelymuoto, joskin sen tehokas toteuttaminen näkyy ainoastaan alemmissa oikeusasteissa, kuten käräjäoikeuksissa, koska muutoksenhakutuomioistuimissa suuri osa asioista käsitellään kirjallisesti. (Tapanila 2009, 127). Vaikka kaikki julkisuusperiaatteen osa-alueet ovat tärkeitä, voidaan käsittelyjulkisuutta kuitenkin pitää julkisuusperiaatteen toteutumisen kannalta kaikkein olennaisimpana, koska ainoastaan käsittelyjulkisuus mahdollistaa yleisön ja asiaan osallisten läsnäolon oikeudenkäynnissä (Frände ym. 2012, 138). Käsittelyjulkisuuden yleisintä toteuttamistapaa voidaan kutsua täten myös yleisöjulkisuudeksi, jolla tarkoitetaan yleisön eli asian ulkopuolisen henkilön esteetöntä mahdollisuutta seurata viranomaisen asian käsittelyä, kuten esimerkiksi oikeudenkäyntiä (Frände ym. 2012, 139). Käsittelyjulkisuuteen sisältyy myös mediajulkisuus, joka mahdollistaa median läsnäolon käsittelyssä ja asioiden julkaisemisen tiedotusvälineissä (Mäenpää 2008, 258).

Suullisen käsittelyn julkisuudesta on säädetty oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa annetun lain 14 §:n 1 momentissa. Sen mukaan asi-

an suullinen käsittely on julkinen aina, jollei käsittelyä ole lain 15 §:ssä mainituin rajoituksin määrätty toimitettavaksi yleisön läsnä olematta. Käsittelyn ollessa julkinen jokaisella on ilman eri rajoituksia oikeus olla 14 §:n 2 momentin mukaan käsittelyssä läsnä. Suullista käsittelyä seuraamaan tuleva ulkopuolinen henkilö ei ole velvollinen esittämään syytä läsnäololleen tai selvittämään henkilöllisyyttään (Tapanila 2009, 131). Istuntosalista voidaan Tapanilan (2009, 131–132) mukaan poistaa ainoastaan ne henkilöt, joita on tarkoitus kuulla asian käsittelyssä todistajina tai alle 15-vuotiaat henkilöt, joille saattaa aiheutua haittaa läsnäolosta. Puheenjohtaja voi rajoittaa yleisön läsnäoloa myös siinä tapauksessa, että istuntosaliin tulee niin paljoa yleisöä, etteivät kaikki mahdu paikalle (YT-JulkL 20 § 1 mom).

Käsittelystä on ilmoitettava istuntopaikalla 14 §:n 3 momentin mukaisella tavalla, eli istuntopaikalle on laadittava juttuluettelo, josta käy ilmi muun muassa asian laatu, käsittelyn vaihe, käsittelyn alkamisajankohta, käsittelypaikka eli yleisimmin istuntosali sekä siviiliasiaissa asianosaisten nimet ja rikosasiassa syyttäjän ja syytetyn nimet. Juttuluettelot ovat yleensä nähtävillä tuomioistuimen ilmoitustaululla virka-ajan alkaessa, jolloin yleisö saa paikalle tullessaan tiedon siitä, mitä asioita kyseisenä päivänä on tarkoitus käsitellä (Tapanila 2009, 136).

Samoin kuin asiakirjajulkisuudessa voidaan määrätä asiakirjoja salassa pidettäväksi tietyin perustein, myös käsittelyjulkisuudessa suullinen käsittely voidaan määrätä toimitettavaksi yleisön läsnä olematta kokonaan tai osittain YTJulkL 15 §:n 1 momentin 1–7 kohtien mukaisesti. Nykyisessä oikeudenkäynnin julkisuuslaissa on luovuttu aiemmin voimassa olleesta säännöksestä pakollisen ja harkinnanvaraisen suljetun istunnon erottelusta ja siksi kaikki suljetun käsittelyn edellytyksien arviointi on tuomioistuimen harkinnassa (Tapanila 2009, 158–159). Pyyntö käsittelystä suljetuin ovin voi tulla asianosaiselta tai tuomioistuim voi viran puolesta arvioida, että käsittelyssä tulee käymään ilmi sellaisia seikkoja, joita voidaan soveltaa YTJulkL 15 § 1 momentin 1–7 kohtiin (Jokela 2008, 387). Seuraavat 15 §:n kohdat suljetuin ovin käsittelystä ovat tyhjentyneet määrättyjä eli käsittelyä ei voida edes asianosaisen pyynnöstä määrätä pidettäväksi suljetuin ovin, jos siihen ei lain nojalla ole perustetta (Tapanila 2009, 160). Huomioitava on myös se, että päätöstä suljetuin ovin pidettävästä käsitte-

lystä ei voi tehdä ennakoon, vaan ratkaisu siitä tehdään vasta käsittelyn alettua (Tapanila 2009, 162).

Istunto voidaan toimittaa yleisön läsnä olematta, jos on todennäköistä, että julkinen käsittely vaarantaisi valtion ulkoista turvallisuutta tai jos katsottaisiin sen aiheuttavan merkittävää haittaa tai vahinkoa Suomen kansainvälisille suhteille tai kansainvälisen yhteistyön edellytyksille (YTJulkL 16.1 § 1 k). Kohdan edellyttäminen peruste suljetulle käsittelylle voi tulla arvioitavaksi esimerkiksi sotarikoksia tai maanpetosrikoksia koskevissa asioissa, joskin tuomioistuimen tulee arvioida suljetun käsittelyn tarpeellisuus, koska suljettu käsittely voi jossakin tilanteessa myös huonontaa Suomen kansainvälisiä suhteita (HE 13/2006 vp, 52).

Oikeusministeriön komiteamietinnössä (KM 2002:1, 104) suljetun käsittelyn edellytykseksi on ehdotettu, että suljettu käsittely tulisi kyseeseen vain, mikäli asiassa esitettäisiin erityisen arkaluonteisia tietoja. Lopullisessa lain valmistelun vaiheessa (HE 13/2006 vp, 53) erityisyysedellytyksestä on kuitenkin luovuttu eikä siitä ole mainintaa. YTJulkL 16 §:n 1 momentin 2 kohdan mukaan suullinen käsittely voidaan toimittaa yleisön läsnä olematta, jos käsittelyssä esitetään asiaan liittyviä arkaluonteisia tietoja henkilön yksityiselämästä, terveydentilasta, vammaisuudesta tai sosiaalihuoltoon liittyviä seikkoja. Suljettua käsittelyä harittaessa tuomioistuimen täytyy ratkaista asia arvioiden käsittelyssä esille tulevia tietoja ja niiden arkaluonteisuutta, eikä niinkään sitä, millä nimikkeellä asiaa käsitellään (Kadoch 2012, 91). Käsittelyssä esille tulevia arkaluonteisia tietoja voi verrata suoraan YTJulkL 9 § 1 momentin 2 kohtaan oikeudenkäyntiasiakirjojen arkaluonteisuuteen ja lainkohtiin perustuvaa salassapitoa tulee tulkita samalla tavoin sekä asiakirja- että käsittelyjulkisuuden kannalta (Tapanila 2009, 164). Esimerkiksi tietoja henkilön vammoista pahoinpitelyjutussa ei voida pitää arkaluonteisina, joten ne eivät ole myöskään salassa pidettäviä. Arkaluonteisena voidaan kuitenkin pitää tietoa pahoinpitelystä aiheutuneesta vammasta, josta jää asianomistajalle olennaista ja pysyvää toiminnanvajavuutta (Tapanila 2009, 164). Tarkempi luettelo asiakirjoista, joiden perusteella suljettua käsittelyä voi pyytää, ilmenee asiakirjajulkisuutta käsittelevästä kappaleesta 3.2. Salassa pidettävän oikeudenkäyntiasiakirjan esittäminen istunnossa on tavanomainen peruste määrätä käsittely suljetuksi, muttei kuitenkaan välttämättä kokonaan vaan ainoastaan siltä osin kuin asiakirja esitetään käsittelyssä (Helsingin HO 2007,

28). Tuomioistuin voi esimerkiksi päättää, että todistelua vastaanotettaessa käsittely pidetään suljettuna, koska lääkärintodistuksista tai muista vastaavista asiakirjoista voi käydä ilmi arkaluonteisia seikkoja, mutta muutoin käsittely on kaikille avoin (Tapanila 2009, 164–165).

Käsittely voidaan määrätä suljetuin ovin pidettäväksi siltä osin, kun käsittelyssä esitetään YTJulkL 9 §:n mukaisia lain nojalla salassa pidettäviä asiakirjoja, 10 §:n mukaisia tuomioistuimen salaisiksi määräämiä asiakirjoja tai muita muiden lakien perusteella salaisiksi määrättyjä asiakirjoja, joiden esittäminen julkisesti todennäköisesti aiheuttaisi merkittävää haittaa tai vahinkoa salassapitovelvollisuuden suojaamille tahoille (YTJulkL 15.1 § 3 k). Suoraan lain nojalla tai tuomioistuimen määräyksestä salassa pidettävät asiakirjat on edellisen kappaleen tavoin luetteloitu luvussa 4.2. Asiakirjan tultua salaiseksi joko lain nojalla tai tuomioistuimen määräyksestä on perusteltua, että samaa salassapidon linjausta jatketaan myös suullisessa käsittelyssä siltä osin, kuin salassa pidettävää tietoa käsitellään, koska muuten menettely mitätöi tiedon salassapitosäännöksen (Tapanila 2009, 170). Jos käsittelyssä on paikalla ulkopuolista yleisöä, se voidaan määrätä pidettäväksi suljetuin ovin siltä osin kuin käsittelyssä on tarpeen käydä yksityiskohtaisesti läpi esimerkiksi syytetyn mielentila- tai henkilötutkintalausuntoja tai muita asiakirjoja, joiden salassapito on lakiin pohjautuva (Helsingin HO 2007, 31). Siltä osin kuin nyt käsiteltävässä 15 §:n 1 momentin 2 kohdassa on mahdollista rajoittaa julkisuutta jossakin muussa kuin julkisuuslaissa säädetyin perustein, on ehdottomana edellytyksenä suljetulle käsittelylle vahinkoedellytyslausekkeen täytyminen. Toisin sanoen tiedon julkisuudesta täytyy aiheutua tietoon kohdistuvalle henkilölle merkittävää haittaa. Säännöstä on kuitenkin aina arvioitava tapauskohtaisesti, koska haitan merkittävyys voi olla yksityiselle henkilölle vähäisempi kuin esimerkiksi virkamiehelle. (Tapanila 2009, 171–172.) Joissain tapauksissa, esimerkiksi asian käsittelyn joustavuuden kannalta (Helsingin HO 2007, 33), on YTJulkL 19 §:n 1 momentin mukaan mahdollisuus esittää YTJulkL 9–10 §:n nojalla salassa pidettäviä asiakirjoja siinä määrin kun se asian käsittelemiseksi on tarpeellista.

Apulaisoikeuskanslerin (jäljempänä AOK) ratkaisussa AOK 31.1.2011 dnro OKV/754/1/2008 on ollut kyse hovioikeuden YTJulkL 15 §:n 1 momentin perusteella tekemästä päätöksestä suullisen

käsittelyn toimittamisesta yleisön läsnä olematta. Hovioikeuden perusteena suljetulle käsittelylle on ollut salassa pidettävien asiakirjojen esittäminen istunnossa.

AOK on päätöksessään katsonut, että hovioikeuden päätös suljetulle käsittelylle on sinänsä ollut perusteltu, mutta perustelut ovat olleet jokseenkin puutteelliset. Perusteluissa olisi pitänyt esittää sovellettu säännös nimenomaisesti ja esittää myös yksilöidysti ne seikat, tässä tapauksessa yksilöidä salassa pidettävät asiakirjat, joiden perusteella käsittely voidaan käydä suljetuin ovin. Hovioikeus on ilmoittanut salassapitoperusteen lainkohdaksi YTJulkL 15 §: 1 momentin, vaikka se tosiasiallisesti on soveltanut YTJulkL 15 §:n 1 momentin *3 kohtaa*. AOK on täten katsonut hovioikeuden menettelyn julkisuusperiaatteen edistämisestä puutteelliseksi.

Uuteen julkisuuslakiin 15 §:n 1 momentin 4 kohtaan tehtiin säännös käsittelyjulkisuuden rajoittamisesta silloin, kun kyseessä on turvapaikanhakijan tai tämän läheisen turvallisuuden vaarantuminen (HE 13/2006 vp, 54). Lainkohta ei sisällä todennäköisyyshedellytystä vaaran aiheutumiselle eli käsittelyn julkisuuden rajoittaminen voi perustua myös varsin vähäisiin perusteisiin (Tapanila 2009, 173). Turvapaikanhakijoiden perustiedot voidaan YTJulkL 6 §:n 1 momentin 2 kohdan mukaan määrätä salassa pidettäväksi tuomioistuimissa käsiteltävissä säilöönottoasioissa (Kadoch 2012, 93). Jos turvapaikanhakijan perustiedot on edellä mainitun lainkohdan mukaan määrätty pidettäväksi salassa, myös käsittely on perusteltua pitää kokonaan suljetuin ovin (Tapanila 2009, 173).

YTJulkL 15 § 1 momentin 5 kohdan mukaan käsittely voidaan pitää suljetuin ovin myös silloin, kun syytteessä on alle 18-vuotias henkilö eikä suljettu käsittely ole vastoin erittäin tärkeää yleistä etua. Lainkohtaan voidaan siis soveltaa niitä syytettyjä, jotka suullisen käsittelyn hetkellä ovat iältään 15–17-vuotiaita. Silmä, minkä ikäisiä syytetyt ovat rikoksen tekohetkellä olleet, ei ole tässä kohdin merkitystä. (KM 2002:1, 106.) Toisin sanoen, jos syytetty on teko aikaan ja myös oikeudenkäynnissä 17-vuotias, mutta käsittelyä joudutaan lykkäämään ja syytetty ehtii käsittelyaikojen välillä täyttämään 18 vuotta, ei toista käsittelyä ole enää perusteltua pitää suljetuin ovin, vaikka ensimmäinen käsittely olisi ollut suljettu (Jokela 2008, 390). Alaikäisen ollessa syytteessä suljettu käsittely voi olla tärkeä edellytys muun muassa hänen tulevaisuutensa ja yhteiskuntaan sopeutumisensa kannalta (Helsingin HO 2007, 32). Hyvin usein nuorten tekemät

rikokset ovat kuitenkin vähäisiä varkausrikoksia tai lieviä pahoinpitelyjä, jolloin asialla ei ole suurta yhteiskunnallista merkitystä eivätkä asianosaiset tällaisissa tapauksissa usein edes vaadi suljettua käsittelyä (Tapanila 2009, 175).

Suljetun käsittelyn edellytyksien toiseksi viimeisessä eli YTJulkL 15 § 1 momentin 6 kohdassa säännellään julkisuuden rajoittamisesta suullisessa käsittelyssä, jos asiassa on tarkoitus kuulla alle 15-vuotiaasta tai toimintakelpoisuudeltaan rajoitettua henkilöä. Oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 21 §:n 1–2 momenttien mukaan alle 15-vuotiaasta tai toimintakelpoisuudeltaan rajoitettua henkilöä voidaan kuulla todistajana jos heidän kuulemisellaan on keskeinen merkitys asian selvittämiseksi ja kuuleminen ei aiheuta kuultavalle kärsimystä tai muuta haittaa, joka voi olla vahingoksi hänelle. Tällaisen todistajan kertomus on usein alttiimpi erilaisille häiriötekijöille, joten kuuleminen on perusteltua järjestää ilman yleisön läsnäoloa tai tarvittaessa jossain muussa tilassa kuin istuntosalissa. Riittävä peruste suljetulle käsittelylle on tässä tapauksessa jo edellä mainitut ikä tai toimintakyvyn rajoittuneisuus, eikä julkisuuden rajoittaminen tässä tapauksessa edellytä muuta suurempaa perustetta. (Tapanila 2009, 176–177).

YTJulkL 15 § 1 momentin 7 eli viimeinen kohta sisältää kolme käsittelyjulkisuuden rajoittamisperustetta, jotka liittyvät todistelussa esille tulevien, lain nojalla salassa pidettävien tietojen suojaamiseen (Tapanila 2009, 177). Käsittely voidaan pitää suljetuin ovin kokonaan tai osittain, ensiksikin jos asiassa velvoitetaan ilmaisemaan sellainen seikka tai tuomaan näytille sellainen esine, josta muutoin voisi lain nojalla kieltäytyä. Tällä tilanteella viitataan Tapanilan (2009, 178) mukaan oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 23 §:n mukaiseen oikeuteen kieltäytyä todistamasta. Kieltäytymisoikeus koskee muun muassa virkamiehen, lääkärin tai asianmiehen avustajan saamiin tietoihin, joista heillä on vaitiolovelvollisuus (Tapanila 2009, 178). Toiseksi suljettu käsittely voi tulla kyseeseen, jos käsittelyssä velvoitetaan vastaamaan sellaiseen kysymykseen, johon lain nojalla voisi kieltäytyä vastaamasta. Tällainen tilanne koskee esimerkiksi kysymyksiä liike- ja ammattisalaisuuksista, joista todistajalla voi olla OK 17:24.2 § mukainen lähdesuoja (Tapanila 2009, 178). Kolmanneksi käsittely yleisön läsnä olematta on perusteltua, jos ”esitettävä oikeudenkäyntiasiakirja sisältää syytetyn ja häneen oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 20 §:ssä tarkoitettussa suhteessa olevan henkilön välisen tiedonannon taikka sellaista, josta mainitun luvun 23

§:ssä tarkoitettu henkilö ei saa todistaa oikeudenkäynnissä tai josta 24 §:ssä tarkoitettu henkilö saa kieltäytyä kertomasta”. Tämä kohta koskee edellä kuvattuja seikkoja, joissa pyydetään asiakirjan esittämistä tai syytetyn läheisen antamaa todistelua (Tapanila 2009, 178).

Mikäli asian käsittely tuomioistuimessa on pidetty suljetuin ovin, tulee käsittelyn jälkeen aina sovellettavaksi YTJulkL 18 §:n mukainen, viranomaisen toiminnan julkisuudesta annetun lain 23 §:ään perustuva salassapitovelvollisuus ja hyväksikäyttökielto. JulkL 23 §:n 1 momentin mukaan asiakirjan salassa pidettävää sisältöä tai sellaista tietoa, joka asiakirjaan merkittynä olisi salassa pidettävä, ei saa paljastaa vaitiolovelvollisuuteen perustuen. JulkL 23 §:n 3 momentin mukaan salassa pidettäviä tietoja ei myöskään saa käyttää omaksi tai toisen hyödyksi tai toisen vahingoksi. Vaikka julkisuuslain säännökset sinänsä koskevat vain viranomaisen palveluksessa olevia, painotetaan YTJulkL 18 §:ssä sitä, että salassapitovelvollisuus ja hyväksikäyttökielto koskevat kaikkia suljetuin ovin pidetyssä istunnossa läsnä olleita. Tuomioistuimen tehtävä on muistuttaa asian käsittelyyn osallistuneita salassapitovelvollisuudesta ja mitä sen rikkomisesta voi seurata. YTJulkL 18 §:ssä esitetty salassapitovelvollisuus ei kuitenkaan koske salassa pidettävää tietoa, joka on esitetty 19 §:n mukaisessa julkisessa käsittelyssä. (Helsingin HO 2007, 33.)

3.4 Ratkaisujulkisuus

Viimeinen monista oikeudenkäynnin vaiheista on tuomioistuimen asiassa antama tuomio tai päätös. Sekä asian osapuolten että yleisön kannalta tärkein tieto koko oikeudenkäynnin aikana on tieto siitä, miten asia on ratkaistu ja millaisin perustein ratkaisuun on päädytty (HE 13/2006 vp, 63). Lisäksi ratkaisusta ilmevät muun muassa tiedot ratkaisun tehneestä tuomioistuimesta, ratkaisun antopäivästä ja ratkaisun tehneistä tuomioistuimen jäsenistä (Tapanila 2009, 213). Sen vuoksi tuomioistuimen ratkaisun julkisuus on aivan yhtä tärkeässä asemassa kuin muutkin julkisuuden osa-alueet. Ratkaisun julkisuuden tärkeys ilmenee myös siten, että oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa annetun lain lisäksi myös Suomen solmimat kansainväliset sopimukset, kuten KP-sopimus ja Euroopan ihmisoikeussopimus edellyttävät ratkaisun anta-

mista julkisesti. (HE 13/2006 vp, 63.) Tuomioistuimen ratkaisun julkisuudesta säädetään kokonaisuudessaan YTJulkL 6 luvussa 22–27 §:issä.

Tuomioistuimen ratkaisuja ovat pääasiassa tehdyn lopullisen ratkaisun lisäksi muun muassa yksipuoliset tuomiot, osatuomiot, väliaikaismääräykset ja käsittelyn kuluessa tehdyt prosessuaaliset ratkaisut (Tapanila 2009, 216). Tuomioistuimen antama ratkaisu on YTJulkL 22 §:n 1 momentin nojalla julkinen, jollei sitä ole 24 §:n nojalla määrätty pidettäväksi salassa. 22 §:n 2 momentin mukaan sekä asianosaisilla että yleisöllä on oikeus olla läsnä ratkaisun julistamisessa. Samassa lainkohdassa on säädetty myös, että ratkaisun sisältävä oikeudenkäyntiasiakirja on julkinen. Oikeudenkäyntiasiakirjan julkiseksi tulemisen ajankohdat on selitetty tarkemmin luvussa 3.2. Ajankohta, jolloin ratkaisu tulee julkiseksi, määräytyy sen mukaan julistetaanko ratkaisu käsittelyn lopuksi asianosaisten ja yleisön läsnä ollessa vai annetaanko ratkaisu käsittelyn jälkeen myöhemmin kansliassa kirjallisesti. Jos ratkaisu julistetaan heti käsittelyn päätyttyä, se tulee julkiseksi silloin, kun tuomioistuin on aloittanut ratkaisun lukemisen. Jos ratkaisu annetaan kansliassa, tuomioistuin määrää etukäteen päivän ja antaa sen tiedoksi asianosaisille. Ratkaisu tulee julkiseksi tuona päivänä silloin, kun ratkaisu annetaan ja lähetetään asianosaisille, jonka jälkeen se on myös yleisön saatavissa. (Tapanila 2009, 216–217.)

Käsittelyn jälkeen ratkaisua harkitessaan tuomioistuin pitää päätösneuvottelun, joka YTJulkL 23 §:n nojalla on toimitettava asianosaisten ja yleisön läsnä olematta ja neuvottelun sisältö on pidettävä salassa. Neuvotteluasiakirjojen salassapidosta säädetään YTJulkL 9 §:n 1 momentin 6 kohdassa. Neuvottelusalaisuuden tärkein merkitys on turvata tuomioistuimen riippumattomuus ja ratkaisuvaihtoehtojen avoin ja perusteellinen harkinta (Jokela 2008, 650). Päätösneuvotteluissa arvioidaan asiassa esitettyä näyttöä ja sen luotettavuutta, asian kannalta tärkeitä oikeusohjeita ja niistä tehtäviä johtopäätöksiä. Näiden pohjalta tuomioistuin tekee ratkaisunsa ja laatii perustelut tarpeellisessa laajuudessa. (Tapanila 2009, 218.) Salassapitovelvollisuus neuvottelun sisällöstä koskee sekä neuvottelussa käsiteltyjä tietoja sekä tietoja siitä, mitä neuvottelussa ei ole käsitelty. Neuvotteluja voidaan käydä useita oikeudenkäyntiprosessin eri vaiheissa ja neuvottelusalaisuus koskee näitä kaikkia. Salassapitovelvollisuus kos-

kee kaikkia, jotka ovat olleet läsnä tai osallistuneet tuomioistuimen neuvotte-
luun. (Helsingin HO 2007, 40.)

KKO 2002:27

Korkeimman oikeuden ratkaisussa KKO 2002:27 tutkija on pyytänyt Kor-
keimmassa oikeudessa viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun
lain 28 §:n 1 momentin nojalla lupaa saada tietoja salassa pidettävistä
asiakirjoista ja esittelijän muistioista. Tutkijalle ei annettu lupaa tietojen
saamiseen muistioista siltä osin kuin ne sisälsivät tietoja OK 1 luvun 7
§:ssä tarkoitetuista salassa pidettävistä tiedoista, mutta lupa myönnettiin
tietojen saamiseen muistioista muilta osin. OK 1 luvun 7 § nojalla salassa
pidettävät tiedot sisältävät neuvottelusalaisuuden piiriin kuuluvia tietoja
(Tapanila 2009, 219).

Vaikka tuomioistuimen ratkaisun julkisuus on pääsääntö, tuomioistuin voi rajoit-
taa ratkaisun julkisuutta kokonaan tai osittain silloin, kun se katsotaan välttämät-
tömäksi asianosaisen tai sivullisen yksityisyyden suojaamiseksi tai jos ratkaisu
sisältää tietoja salassa pidettäväksi määrätyistä asiakirjoista (HE 13/2006 vp,
65). Käytännössä ratkaisun julkisuuden rajoittaminen tapahtuu niin, että ratkaisu
julistetaan yleisön läsnä olematta niiltä osin kuin ratkaisu on salainen ja ratkaisu
määrätään salassa pidettäväksi kyseisiltä osin (Tapanila 2009, 221). Julkisuu-
den rajoittamista koskeva ratkaisu tehdään joko asianosaisen pyynnöstä tai
tuomioistuimen toimesta. Tuomioistuin voi tehdä salassapitomääräyksen, jos se
pitää ratkaisun julkisuuden rajoittamista tarpeellisena tai jos sivullinen pyytää
tietoa ratkaisusta (Helsingin HO 2007, 37). Ratkaisun määräämisestä salassa
pidettäväksi säädetään YTJulkL 24 §:n 1 momentin 1–3 kohdissa ja 2 momentin
1–2 kohdissa.

YTJulkL 24 §:n 1 momentin 1–3 kohtien mukaan tuomioistuimen ratkaisu voi-
daan määrätä pidettäväksi salassa, mikäli se sisältää tietoja suoraan 9 §:n no-
jalla salassa pidettävistä asiakirjoista, 10 §:n nojalla tuomioistuimen salassa pi-
dettäväksi määräämistä asiakirjoista tai muita sellaisia salassa pidettäviä tietoja,
joiden vuoksi tuomioistuin on määrännyt suullisen käsittelyn toimitettavaksi ylei-
sön läsnä olematta. YTJulkL 24 §:n 1 momentin 1 kohdassa viitataan sana-
muodon mukaisesti niihin lain nojalla salassa pidettäviin asiakirjoihin, kuten mie-
lentalatutkimuksiin tai arkaluontoiisiin tietoihin henkilön yksityiselämästä, jotka on

käsittely asiakirjajulkisuudesta kertovassa luvussa. Samoin kuin 24 §:n 1 momentin 2 kohdassa viitataan samaan lukuun, jossa on määritelty, millaiset asiakirjat tuomioistuin voi YTJulkL 10 §:n nojalla määrätä salaiseksi. Muilla salassa pidettävillä tiedoilla, joiden vuoksi suullinen käsittely voidaan määrätä pidettäväksi yleisön läsnä olematta, viitataan YTJulkL 15 §:n 1 momentin 1–7 kohtiin, jotka on selitetty käsittelyjulkisuudesta kertovassa luvussa 3.3. YTJulkL 26 §:n 1 momentin mukaan edellä mainitut salassa pidettävät tiedot saa ottaa mukaan julkiseen ratkaisuun siinä määrin kuin se on tarpeellista ratkaisun perusteleminen kannalta.

KKO 2002:28

Korkeimman oikeuden ratkaisussa KKO 2002:28 on ollut kyse hovioikeuden salaiseksi määräämästä oikeudenkäyntiaineistosta. Hovioikeus oli määrännyt salassa pidettäväksi kaiken muun oikeudenkäyntiaineiston, paitsi syyttäjän haastehakemuksen rangaistusvaatimuksen ja teonkuvausten osalta. Vastaaja A valitti ratkaisusta hovioikeuteen ja vaati samalla, että hänen antamansa vastaus määrätään julkiseksi. Koska vastaajan haastehakemukseen pohjautuva vastaus ei sisältänyt tietoja toisesta alaikäisestä vastaajasta tai muita arkaluonteisia tietoja, Korkein oikeus määräsi myös vastaajan A vastauksen julkiseksi aineistoksi.

Vaikka YTJulkL 24 §:n 2 momentin mukaan ratkaisu määrättäisiin salaiseksi kokonaan tai tarpeellisin osin, ratkaisun lopputulos ja ratkaisuun sovelletut lainkohdat ovat aina julkisia. Ratkaisun lopputuloksella tarkoitetaan sitä, miten asia on päättynyt ja lopputuloksen pitää aina sisältää tieto siitä, ketä ratkaisu koskee (HE 13/2006 vp, 66). Ratkaisun määrääminen salaiseksi ei ole koskaan pakollista eikä ratkaisua tule automaattisesti määrätä salaiseksi, vaikka käsittely olisi pidetty yleisön läsnä olematta. Tuomioistuimen on arvioitava ratkaisun salassapidon tarpeellisuus ja ennen kaikkea missä laajuudessa salassapito määrätään. (Tapanila 2009, 223.) 24 §:n 2 momentin 1–2 kohtien mukaan tuomioistuin voi kuitenkin määrätä salassa pidettäväksi rikosasian asianomistajan henkilöllisyyden, mikäli rikosasia koskee hänen yksityiselämänsä liittyvää erittäin arkaluonteista seikkaa tai turvapaikanhakijan henkilöllisyyden ulkomaalaisen säilöönottoa koskevassa asiassa, jos tiedon antaminen vaarantaisi turvapaikanhakijan tai tämän läheisen turvallisuuden. Jos kyseinen asianomainen pyytää henkilöllisyytensä pitämistä julkisena, tuomioistuimen on suostuttava pyyntöön (Tapanila

2009, 225). Huomioitava on myös lain esityön mukaan (HE 13/2006 vp, 67) se, että mikäli asianosaisen henkilöllisyys on YTJulkL 6 §:n nojalla määrätty pidettäväksi salassa, se on usein myös tarpeen tuomioistuimen ratkaisussa, joskin molemmat salassapitoratkaisut on tehtävä toisiinsa nähden itsenäisinä. Ratkaisun salassapitoaika on yleisesti 25 vuotta, mutta enintään 60 vuotta silloin, kun kyseessä on yksityiselämän suojan piiriin kuuluvat tiedot. Salassapitoaika laskeaan asian vireille tulosta tuomioistuimessa. (Helsingin HO 2007, 40).

Salassa pidettäväksi määrätystä ratkaisusta on YTJulkL 25 §:n nojalla laadittava julkinen seloste, jos asia on herättänyt julkisuudessa huomattavan suurta kiinnostusta tai jos asia on yhteiskunnallisesti merkittävä. Julkisen selosteen täytyy sisältää selostus asiasta ja ratkaisuperusteista pääpiirteissään. Julkinen seloste on kuitenkin laadittava niin, että henkilön yksityiselämään liittyvän erittäin arkaluonteisen rikoksen asianomistajan henkilöllisyys ei siitä paljastu. Laki-valiokunnan mietinnön (LaVM 24/2006 vp, 6) mukaan julkinen seloste on ikään kuin julkisten ja salassa pidettävien ratkaisujen välimuoto, jossa huomioidaan sekä julkisuuden vaatimus että asianosaisten yksityiselämän suoja. Jokelan (2008, 652) mukaan julkisen selosteen laatiminen tulee kysymykseen useimpien rikosasioissa. Julkisen selosteen laatiminen kuuluu tuomioistuimen velvollisuuksiin, mutta tuomioistuimen harkinnanvaraisuuteen jää, milloin asia on yhteiskunnallisesti merkittävä ja milloin se on herättänyt huomattavaa kiinnostusta tiedotusvälineissä (Tapanila 2009, 230). Tapanilan (2009, 230) mukaan asia on yhteiskunnallisesti merkittävä silloin, kun ratkaisu kohdistuu suureen ihmisjoukkoon. Lisäksi tiedotusvälineiden huomattavaa kiinnostusta on ilman muuta valtakunnallisten tiedotusvälineiden kiinnostus asiaa kohtaan, mutta julkinen seloste on laadittava myös silloin, kun paikalliset tiedotusvälineet ovat asiasta kiinnostuneita. Tiedotusvälineiden kiinnostukseen hyvä arviointikriteeri on se, kuinka monet toimittajat ottavat tuomioistuimeen yhteyttä asian tiimoilta. (Tapanila 2009, 230–231.) Julkisen selosteen laatiminen on tarpeellista yleensä vain niissä tapauksissa, kun ratkaisu on määrätty kokonaan salaiseksi eli silloin kun ratkaisun perustelut julistetaan istunnossa yleisön läsnä olematta tai kansliassa annetussa ratkaisussa julkisia ovat vain lopputulos ja sovelletut lainkohdat. Julkinen seloste annetaan yleensä samanaikaisesti pääasian ratkaisun kanssa. (Helsingin HO 2007, 42.)

3.5 Asianosaisjulkisuus

Neljän edeltävän julkisuuden osa-alueen lisäksi oikeudenkäynnin julkisuusperiaatteen piiriin kuuluu vielä myös oikeudenkäynnin osapuolena olevan asianosaisen oikeus saada tietoja oikeudenkäynnistä julkisuuden eri osa-alueilla. Mäenpään (2008, 144) mukaan asianosaisella tarkoitetaan sellaista henkilöä, jonka oikeusasemaa asia koskee. Asianosaisjulkisuus on yksi keskeinen oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin tae, joka liittyy vahvasti kuulemisperiaatteeseen eli kontradiktoriseen periaatteeseen. (HE 13/2006 vp, 4). Kontradiktorisen periaatteen mukaan tuomioistuimien ei saa ratkaista vireillä olevaa asiaa ennen kuin molemmilla asianosaisilla on ollut tilaisuus antaa asiaan vastine. Käytännössä se tarkoittaa sitä, että asianosaisille täytyy varata tilaisuus esittää asiassa vaatimuksensa ja väitteensä perusteluineen sekä todisteet, jotka tukevat asianosaisen kantaa. Lisäksi kummankin asianosaisen tulee saada tietoonsa toisen asianosaisen esittämät seikat asiassa. (Jokela 2005, 75.)

Yleisesti asianosaisjulkisuudesta on säädetty viranomaisen toiminnan julkisuudesta annetun lain 11 §:n 1 ja 3 momenteissa. 11 §:n 1 momentin mukaan asianosaisella on oikeus saada tieto asiaa käsittelevältä tai käsitelleeltä viranomaiselta myös salaisesta asiakirjasta silloin, jos tieto voi tai on voinut vaikuttaa myös asianosaisen asian käsittelyyn. 11 §:n 3 momentin mukaan jos asiakirja kuuluu oikeudenkäyntiaineistoon, asianosainen saa siitä tiedon siten kuin YTJulkL 12 §:n nojalla säädetään. Asianosaisjulkisuus on pääsääntö, jonka poikkeamisedellytyksiä on arvioitava tarkasti (Pohjois-Savon käräjäoikeus. Sakari-tietokanta). Seuraavissa kappaleissa on selitetty tarkemmin asianosaisjulkisuuden toteutuminen asiakirjajulkisuuden, käsittelyjulkisuuden ja ratkaisujulkisuuden yhteydessä.

YTJulkL 12 §:n 1 momentin mukaan asianosaisella on oikeus saada tieto muustakin kuin julkisesta oikeudenkäyntiasiakirjasta, jollei 2 momentissa ole muuta säädetty. YTJulkL 12 §:n 2 momentissa rajoitetaan asianosaisen tiedonsaanti-oikeutta siten, että asianosaisella ei ole 1 momentin mukaista oikeutta saada tietoa JulkL 11 §:n 2 momentin 7 kohdassa tarkoitetuista salassa pidettävistä yhteystiedoista, tuomioistuimessa laadituista oikeudenkäyntiasiakirjoista ennen niiden julkiseksi tuloa YTJulkL 8 §:n mukaisesti tai tietoa sellaisista oikeudenkäyntiasiakirjoista, jotka sisältävät tiedon tuomioistuimen neuvotteluista. Kuiten-

kin verrattuna oikeudenkäynnin kannalta ulkopuoliseen henkilöön, asianosaisen tiedonsaantioikeus oikeudenkäyntiaineistosta on suhteellisen laaja (Tapanila 2009, 110). Asianosaisjulkisuuden toteuttaminen voi lähteä asianosaisen omasta aloitteesta tai viranomaisen varattua asianosaiselle tilaisuuden tutustua salaiseen asiakirjaan (Mäenpää 2008, 150). Koska asianosaisella on mahdollisuus saada tietoja salassa pidettävistä asiakirjoista, tietojen saaminen edellyttää JulkL 23 §:n 2 momentin mukaista salassapitovelvollisuutta, jonka mukaan asianosainen tai hänen edustajansa ei saa ilmaista sivullisille sellaisia tietoja, jotka hän on asianosaisasemansa perusteella saanut ja jotka koskevat muuta henkilöä kuin asianosaista itseään (Tapanila 2009, 121).

KKO 2011:99

Korkeimman oikeuden ratkaisussa KKO 2011:99 hakija oli pyytänyt saada tiedon lapseksiottamisen vahvistamista koskevassa asiassa asiakirjasta, joka oli määrätty pidettäväksi salassa. Hakijaa ei ollut kuultu asian käsittelyvaiheessa, mutta hän oli myöhemmin toimittanut tuomioistuimelle selvityksen olevansa lapseksi otetun biologinen isä. Korkein oikeus katsoi, että hakija oli oikeudenkäynnin julkisuuslain mukainen asianosainen ja täten hänellä oli asianosaiselle kuuluva oikeus saada tieto myös salaisesta oikeudenkäyntiasiakirjasta.

Salaisten asiakirjojen tiedonsaantioikeuden lisäksi asianosaisella on oikeus YTJulkL 17 §:n nojalla olla paikalla suljetussa käsittelyssä mahdollisten avustajiensa tai edustajiensa kanssa. Asianosaiset ovat suljetussa käsittelyssä esille tulevien salassa pidettävien tietojen osalta asiakirjajulkisuuden lailla salassapitovelvollisia niistä asioista, jotka koskevat muita henkilöitä kuin heitä itseään (Helsingin HO 2007, 33). Liitteiden 1 ja 2 mukaisia lomakkeita A ja B käytetään Pohjois-Savon käräjäoikeudessa ilmaisemaan asianosaiselle, että asiakirjat sisältävät salassa pidettäviä tietoja.

Mikäli tuomioistuimen antaman ratkaisun julkisuutta on rajoitettu ja asia on herättänyt kiinnostusta julkisuudessa, YTJulkL 27 §:n mukaan tuomioistuimen on huolehdittava siitä, että asianosaiset saavat tiedon ratkaisun sisällöstä ennen kuin tieto ratkaisun sisältävästä asiakirjasta, eli useimmiten tuomiolauselmasta, annetaan yleisölle. Hyvän hallintotavan mukaan asianosaiselle on varattava

mahdollisuus saada tieto ratkaisusta viranomaiselta ennen tiedon antamista yleisölle (Helsingin HO 2007, 43).

4 Pohdinta

Opinnäytetyön tavoitteena oli selvittää mihin säädöksiin julkisuusperiaate perustuu ja mitä oikeudenkäynnin julkisuus konkreettisesti tarkoittaa jokaisen henkilön kannalta sekä miten julkisuutta tuomioistuinten toiminnassa edistetään ja kuinka sitä voidaan rajoittaa. Julkisuusperiaatteeseen perehtyminen kaiken kaikkiaan oli ajankohtaista, koska sen merkitys viranomaistoiminnassa erityisesti tuomioistuimissa kasvaa koko ajan. Tuomioistuinten yhteiskunnallinen valta on viime vuosina saanut entistä enemmän merkitystä ja näin ollen lainkäytön kontrolloinnille on aiempaa enemmän tarvetta väärinkäytösten ehkäisemiseksi. Lisäksi yhä enenevässä määrin yhteiskunnan muuttuminen niin sanotuksi tietoyhteiskunnaksi pakottaa julkisuusasioiden arviointia yhä tarkemmin, koska tiedotusvälineiden ja median asema muuttuu yhä keskeisemmäksi. (Tapanila 2009, 1)

Koska oikeudenkäynnin julkisuus turvataan perustuslaissa, joka on lähtökohtana muulle julkisuuslainsäädännölle, on julkisuuden toteuttaminen ensiarvoisen tärkeää, koska tuomioistuinten toiminta kiinnostaa useita tahoja. Esimerkiksi oikeudenkäynnin asianosaiset ovat kiinnostuneet oikeusturvansa toteutumisesta ja ratkaisun lopputuloksesta ja asian ulkopuolista tahoja eli yleisöä kiinnostaa tiedonsaanti tuomioistuimen toiminnasta, mikä mahdollistaa tuomiovallan käytön arvioinnin. Lisäksi tiedotusvälineiden intressi julkisuutta kohtaan on niin ikään valvoa tuomiovallan käyttöä, mutta sen lisäksi turvata oma elinkeinotoimintansa kirjoittamalla uutisia tuomioistuimilta saamista tiedoista. (Tapanila 2009, 13–14.)

Opinnäytetyöstä käy selville vastaus kaikkiin tutkimusongelmassa esitettyihin kysymyksiin. Julkisuusperiaate on perustuslakilähtöinen, josta säädetään muissakin yleislaeissa. Julkisuusperiaate koskee jokaista kansalaista, sillä jokaisella on oikeus saada tieto julkisesta asiakirjasta. Käytännössä kaikki viranomaisen hallussa olevat asiakirjat tulevat jossakin prosessin vaiheessa julkiseksi. Tietyin laissa säädetyin ehdoin niin perustiedoista, asiakirjoista, käsittelystä kuin ratkai-

sustakin voidaan tietoja määrätä salassa pidettäväksi. Salassapitosäännöksille on kuitenkin hyvä peruste, sillä suurin osa niistä suojaa henkilön yksityiselämää (Kulla & Koillinen 2014, 12).

Opinnäytetyö vastaa siis tutkimusongelmiin suhteellisen laajasti, mutta kuitenkin rajatun aiheen piirissä. Sen lisäksi, että opinnäytetyössä ei ole perehdytty hallinto-oikeuden julkisuussäännöksiin, rajattiin yleisten tuomioistuinten piiristä pois myös pakkokeinoasioiden julkisuussäätely. Näitä kahta ei ollut tarkoituksenmukaista alkaa tutkia, koska pakkokeinoasioissa julkisuus poikkeaa hyvin paljon normaalista oikeudenkäyntiprosessista.

Lainopillinen tutkimusmenetelmä sopi opinnäytetyön tekemiselle hyvin, vaikkakin lisäämällä työhön kvalitatiivisen tutkimuksen, olisi mukaan saanut myös muiden julkisuusasioiden parissa työskentelevien henkilöiden mielipiteitä sen toteutumiseen ja rajoittamiseen liittyvistä asioista. Tietoa julkisuusperiaatteesta löytyi hyvin kaikista oikeuslähdeopin mukaisista lähteistä vahvasti velvoittavista sallittuihin. Lähteinä on käytetty niin lakeja, lain esitöitä ja lainvalmisteluaineistoa kuin oikeuskirjallisuuttakin ja esimerkkeinä oikeustapauksia. Oikeustapausten kannalta ongelmia tuotti kuitenkin se, että lähes kaikki julkisuuteen liittyvät Korkeimman oikeuden ratkaisut on tehty ennen vuotta 2007, jolloin uusi oikeudenkäynnin julkisuuslaki tuli voimaan. Uskon oikeustapausten siitä huolimatta antavan hyviä esimerkkejä, millaisia ongelmia julkisuusperiaatteen kanssa on ilmennyt. Julkisuusperiaatteeseen liittyvien oikeustapausten määrästä voisi päätellä, että julkisuusperiaatetta toteutetaan tuomioistuimissa vaadituin tavoin. Tutkimusta voi pitää luotettavana, koska käytetty lähdeaineisto on voimassa olevaa lainsäädäntöä tai niihin liittyviä esityksiä sekä suhteellisen tuoretta oikeuskirjallisuutta muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta.

Käytännössä julkisuusperiaatteen toteuttaminen ei ole viran puolesta toteutettavista asioista helpoimpia. Siviiliasioissa julkisten ja salaisten tietojen erottaminen ja julkiseksi tulemisen ajankohta on helpompi muistaa, koska kaikki asiakirjat tulevat julkisiksi silloin, kun ne saapuvat tuomioistuimeen. Toki siviiliasioissa kin tulee usein esille salassa pidettäviä asiakirjoja, mutta niiden tunnistaminen on helpompaa, koska salassa pidettävät asiakirjat ovat usein lääkärinlausuntoja, jotka sisältävät arkaluonteisia tietoja henkilön terveydestä. Rikosasioissa tiedot tulevat julkisiksi tietyissä prosessin vaiheissa, kuten suullisen käsittelyn al-

kaessa tai joissakin tapauksissa vasta, kun ratkaisu asiassa on annettu. Lisäksi suurin osa YTJulkL 9 §:n nojalla salassa pidettävistä asiakirjoista liittyy rikosasioihin. Suurin osa näistä asiakirjoista on helppo tunnistaa, mutta epäselvyyksiäkin on. Kuitenkin sekä siviili- että rikosasioissa käytännössä ainoita, jotka oikeudenkäyntiasiakirjoja pyytävät, ovat asianosaisten avustajat.

Käsittelyjulkisuus on tähän mennessä toteutunut kaikissa käsittelyissä, joissa itse olen ollut. Samalla olen huomannut, että todella harvoin kukaan ulkopuolinen tulee oikeudenkäyntejä seuraamaan. Jos käsittelyssä on läsnä joku muu henkilö kuin asianosaiset, henkilö on usein jonkun asianosaisten läheinen. Joitakin kertoja käsittelyä on ollut seuraamassa koululuokkia ja opiskelijoita, mutta usein käsittely tapahtuu vain asianosaisten kesken.

Käytännön näkökulmasta katsottuna ratkaisujulkisuus kiinnostaa eniten asianosaisten lisäksi myös ulkopuolisia tahoja. Asiakirjapyyntöjä tuomioista tulee lähes joka päivä, kun taas edellä mainitusti oikeudenkäyntiasiakirjoista ovat kiinnostuneita vain asianosaiset. Tuomioistuinten ratkaisut kiinnostavat tiedotusvälineiden lisäksi myös yksityishenkilöitä ja pyyntöjä ratkaisujen saamisesta voi tulla niin asiassa osaisena olleen sukulaiselta, muun viraston virkamieheltä, yliopisto-opiskelijalta tai ihan keneltä vain. Ratkaisujen kannalta julkisuussäännökset on melko helppo toteuttaa, sillä suuri osa ratkaisuista on kokonaan julkisia. Jos ratkaisussa on tehty salassapitomääräys, siitä on yleensä maininta heti ratkaisun alussa.

Julkisuusperiaate ja salassapitoperiaate toimivat pääosin sovussa keskenään tuomioistuimissa. Ulkopuolisen pyytäessä tietoja salaiseksi määrätystä asiakirjasta henkilö yleensä ymmärtää, jos ei tietoa voi saada. Jos käsittely määrätään suljetuksi, ongelmia harvemmin syntyy, koska yleisöä ei kovin usein ole paikalla. Salassapitosäännökset ovat kuitenkin mielestäni tarpeellisia, koska jos tuomioistuinten toiminta olisi kaikissa asioissa täysin julkista, sekin voisi aiheuttaa ongelmia. Esimerkiksi seksuaalirikoksissa salassapito koskee yleisimmin asianomistajan eli uhrin tietoja ja käsittely voidaan määrätä hänen suojaamiseksi, ei rikoksen tekijän. Uskoisin, että etenkin tällaisissa tapauksissa tieto julkisista asiakirjoista ja julkisesta käsittelystä saisi uhrin miettimään, kehtaako hän ylipäänsä tehdä rikoksen tekijästä rikosilmoitusta. Tämän lisäksi, jos kaikilla olisi mahdollisuus saada tieto esimerkiksi arkaluonteisia tietoja sisältävistä lääkärin-

lausunnoista tai muista vastaavista asiakirjoista, en usko sen parantavan tuomioistuimen luotettavuutta millään tavalla. On hyvä, että jokaisen oikeus yksityisyytensä suojaan otetaan huomioon myös oikeudenkäynneissä.

Julkisuusperiaatteen tutkiminen opinnäytetyössä on saanut minut ymmärtämään jokapäiväisen työni merkitystä, tarpeellisuutta ja erityisesti siinä käytettävää tarkkuutta uudesta näkökulmasta. Vaikka prosessi oli vaativa, oli se myös tiedollisesti hyvin arvokas. Opinnäytetyötäni voin täten käyttää apuna omaan työskentelyyni ja sitä voivat hyödyntää myös muut, jotka ovat kiinnostuneita julkisuuden perusperiaatteista tuomioistuimissa. Työllä on lukuisia jatkokehittämismahdollisuuksia, sillä julkisuutta voisi lainopillisen tutkimuksen lisäksi tutkia myös kvalitatiivisella menetelmällä haastatteleamalla esimerkiksi tuomioistuinten lainkäyttö- ja kansliahenkilökuntaa ja miksei jopa oikeudenkäynnin asianosaisia, jos he suostuisivat haastateltaviksi.

Lähteet

- AOK 31.1.2011 dnro OKV/754/1/2008
- Council of Europe - Committee of Ministers. Recommendation Rec(2002)2 on access to official documents. Luettu 27.9.2014. Ei päivitystietoa.
<https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=262135>
- Ervo, L. 2008. Oikeudenkäynnin oikeudenmukaisuusvaatimus – Käsikirja lainkäyttäjälle. Helsinki: WSOYpro
- Euroopan ihmisoikeussopimus (63/1999) 6 artikla
- Euroopan ihmisoikeustuomioistuin (EIT) Lorenzetti vs. Italia 10.4.2012
- Frände, D., Havansi, E., Helenius, D., Koulou, R., Lappalainen, J., Lindfors, H., Niemi, J., Rautio, J. & Virolainen, J. 2012. Prosessioikeus. Helsinki: SanomaPro
- Hallberg, P., Karapuu, H., Ojanen, T., Scheinin, M., Tuori, K. & Viljanen, P. 2011. Perusoikeudet. Helsinki: WSOYpro
- HE 309/1993 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle perustuslakien perusoikeussäännösten muuttamisesta
- HE 13/2006 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi
- Helsingin hovioikeuspiirin laatuhankkeen raportti 19.10.2007/19.12.2007. Oikeudenkäynnin julkisuus. <http://www.oikeus.fi/hovioikeudet/helsinginhovioikeus/fi/index/karajaoikeus3painotteistenlaatu-hankkeittenraportit/laatuhanke2007.html>
- Husa, J., Mutanen, A. & Pohjolainen, T. Kirjoitetaan juridiikkaa. Helsinki: Talentum
- Jokela, A. 2004. Oikeudenkäynti III. Jyväskylä: Talentum
- Jokela, A. 2005. Oikeudenkäynnin perusteet. Helsinki: Talentum
- Jokela, A. 2008. Rikosprosessi. Helsinki: Talentum
- Kadoch, R. 2012. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimustiedonantoja 112. - Oikeudenkäynnin julkisuus yleisissä tuomioistuimissa. Helsinki: Hakapaino Oy
- KKO 1998:35
- KKO 2002:27
- KKO 2002:28
- KKO 2004:15
- KKO 2009:3
- KKO 2009:10
- Komiteanmietintö 2002:1. Oikeudenkäynnin julkisuus -toimikunta. Oikeudenkäynnin julkisuuslaki. Helsinki 2002.
- Koskinen, S. & Kulla, H. 2013. Virkamiesoikeuden perusteet. Helsinki: Talentum.
- Kulla, H. 2012. Hallintomenettelyn perusteet. Helsinki: Talentum
- Kulla, H. & Koillinen, M. 2014. Julkisuus ja henkilötietojen suoja viranomaistoiminnassa. Turku: Painosalama Oy
- Laki oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa 370/2007
- Lakivaliokunnan mietintö 24/2006 vp
- Laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta 621/1999

- Mäenpää, O. 1997. Hallinto-oikeus. Helsinki: WSLT Oy.
- Mäenpää, O. 2003. Hallintolaki ja hyvän hallinnon takeet. Helsinki: Edita
- Mäenpää, O. 2008. Julkisuusperiaate. Juva: WSOYpro
- Oikeudenkäymiskaari 4/1734
- Oikeus.fi 2013. Käräjäoikeudet – Julkisuus.
<http://oikeus.fi/tuomioistuimet/karajaoikeudet/fi/index/julkisuus.html>
 Luettu 4.10.2014. Päivitetty 18.11.2013.
- Oikeusministeriö 2013. Oikeusturvaohjelmaa valmisteleva neuvottelukunta.
 Oikeudenhoidon uudistamisohjelma vuosille 2013–2025 (16/2013).
<http://oikeusministerio.fi/fi/index/julkaisut/julkaisuarkisto/1363356478461.html>
- Perustuslaki 731/1999
- Pohjois-Savon käräjäoikeuden Sakari -tietokanta. Kirjaamisohjeet käräjäoikeuksille.
- Rovaniemen hovioikeuspiirin tuomioistuinten laatuhankkeen työryhmäraportteja XI. 2010. Oikeudenkäyntiasiakirjojen julkisuus (luku9).
http://www.oikeus.fi/hovioikeudet/rovaniemenhovioikeus/material/attachments/oikus_hovioikeudet_rovaniemenhovioikeus/uTV5nCDJv/Laatuhankeen_raportti_XI.pdf.
- Saraviita, I. 2011. Perustuslaki. Helsinki: Talentum
- Suomen Journalistiliitto 2014.
<http://www.journalistiliitto.fi/pelisaannot/sananvapaus/>. Luettu 27.9.2014. Ei päivitystietoa.
- Tapanila, A. 2009. Oikeudenkäynnin julkisuus riita- ja rikosasioissa. Helsinki: Edita
- Tiilikka, P. 2007. Sananvapaus ja yksilön suoja – Lehtiartikkelin aiheuttaman kärsimyksen korvaaminen. Helsinki: WSOYpro
- Virolainen, J. 1998. Rikosprosessioikeus I. Rovaniemi: Pandecta
- Wallin, A-R. & Konstari, T. 2000. Julkisuus- ja salassapitolainsäädäntö – Laki viranomaisen toiminnan julkisuudesta ja siihen liittyvät lait. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy

Yleinen salassapitolomake

SALASSA PIDETTÄVÄT ASIAKIRJAT

SALASSAPIDON PERUSTE:

Laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta 24 §
Laki verotustietojen julkisuudesta ja salassapidosta 24 §
Laki oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa 9 §, 10 §, 11 §
Laki kuolemansyyn selvittämisestä 15 § 1
Väestötietolaki 33 a §
Rikosrekisterilaki 11 §

SALASSAPIDON PÄÄTTYMISAJANKOHTA:

Laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta 31 §

Viranomaisen asiakirjaa ei saa pitää salassa, kun salassapidoille laissa säädetty tai lain nojalla määrätty aika on kulunut tai kun asiakirjan salassa pidettäväksi määrännyt viranomainen on peruuttanut salassapitoa koskevan määräyksen.

Viranomaisen asiakirjan salassapitoaika on **25 vuotta**, jollei toisin ole säädetty tai määrätty. Yksityiselämän suojaamiseksi lain 24 §:n 1 momentin 24-32 kohdassa salassa pidettäväksi säädetyn asiakirjan tai niitä vastaavan muussa laissa salassa pidettäväksi säädetyn tai muun lain nojalla salassa pidettäväksi määrätyn asiakirjan salassapitoaika on **50 vuotta** sen henkilön kuolemasta, jota asiakirja koskee tai, jollei tästä ole tietoa, **100 vuotta**.

ASIAKIRJAT VOIVAT OLLA JOKO KOKONAAN TAI OSITTAIN SALAISIA.

Lomake A**A****SALASSAPITO**

Oheinen asiakirja on annettu Teille jutun asianosaisena. Tämä asiakirja sekä siitä ilmenevät tiedot on pidettävä salassa toisen tai yleisen edun vuoksi.

Asianosainen, asiakirjan saaja, hänen edustajansa tai avustajansa ei saa luovuttaa tai muuten ilmaista sivulliselle näin saatuja salassa pidettäviä tietoja, jotka koskevat muita kuin häntä itseään.

Näin saatuja tietoja ei saa käyttää omaksi taikka toisen hyödyksi tai toisen vahingoksi. Tietoja saa käyttää vain sen asian hoitamiseksi, jota varten tiedot on annettu.

Salassapitovelvollisuuden rikkominen on rangaistava teko.

Vaitiolovelvollisuus ja väärinkäyttökielto ei estä tietojen käyttämistä haettaessa muutosta tai muussa asiassa, jossa on kysymys sen oikeuden, edun tai velvollisuuden hoitamisesta, mihin tämä asiakirja liittyy.

Laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta 7 § 1, 11 §, 22 §, 23 § 2 ja 3, 24 § 1 ja 35 §

Laki oikeudenkäynnin julkisuudesta 9 §

Rikoslaki 38 luku 1 ja 2 §.

Lomake B**B****SALASSAPITO**

Oheinen asiakirja on annettu Teille jutun asianosaisena. Tämä asiakirja sekä siitä ilmenevät tiedot on pidettävä salassa toisen tai yleisen edun vuoksi.

Salassa pidettävät osat on merkitty asiakirjan reunukseen pystyviivalla.

Asianosainen, asiakirjan saaja, hänen edustajansa tai avustajansa ei saa luovuttaa tai muuten ilmaista sivulliselle näin saatuja salassa pidettäviä tietoja, jotka koskevat muita kuin häntä itseään.

Näin saatuja tietoja ei saa käyttää omaksi taikka toisen hyödyksi tai toisen vahingoksi. Tietoja saa käyttää vain sen asian hoitamiseksi, jota varten tiedot on annettu.

Salassapitovelvollisuuden rikkominen on rangaistava teko.

Vaitiolovelvollisuus ja väärinkäyttökielto ei estä tietojen käyttämistä haettaessa muutosta tai muussa asiassa, jossa on kysymys sen oikeuden, edun tai velvollisuuden hoitamisesta, mihin tämä asiakirja liittyy.

Laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta 7 § 1, 11 §, 22 §, 23 § 2 ja 3, 24 § 1 ja 35 §

Laki oikeudenkäynnin julkisuudesta 9 §

Rikoslaki 38 luku 1 ja 2 §.

Lomake C**C****SALASSAPITO**

Oheinen asiakirja on pyynnöstänne annettu Teille. Asiakirja sekä siitä ilmenevät tiedot on pidettävä salassa toisen tai yleisen edun vuoksi.

Asianosainen, asiakirjan saaja, hänen edustajansa tai avustajansa ei saa luovuttaa tai muuten ilmaista sivulliselle näin saatuja salassa pidettäviä tietoja, jotka koskevat muita kuin häntä itseään.

Näin saatuja tietoja ei saa käyttää omaksi taikka toisen hyödyksi tai toisen vahingoksi. Tietoja saa käyttää vain sen asian hoitamiseksi, jota varten tiedot on annettu.

Salassapitovelvollisuuden rikkominen on rangaistava teko.

Vaitiolovelvollisuus ja väärinkäyttökielto ei estä tietojen käyttämistä haettaessa muutosta tai muussa asiassa, jossa on kysymys sen oikeuden, edun tai velvollisuuden hoitamisesta, mihin tämä asiakirja liittyy.

Laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta 7 § 1, 11 §, 22 §, 23 §, 24 § 1 ja 35 §

Laki oikeudenkäynnin julkisuudesta 9 §

Rikoslaki 38 luku 1 ja 2 §.